

RIIGIKOGU

IV koosseis.

VI istungjärk.

121. koosolek.

20. veebruaril 1931.

Sisu:

1. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.

Koosoleku avab teine abiesimees **R. Penno** kell 17.20 min.

Sekretäri kohal sekretär **A. Schulbach**.

1. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul.

J. Loosalu (as): Austatud Riigikogu liikmed! Mul on kavatsus kõigiti kaasa aidata selleks, et meie koosolek täna lõpeks, ja saaksid deklaratsiooni vaidlused võimalikult ruttu läbi, et siis võiks jooksva töö juurde asuda.

Eilse päeva jooksul läbirääkimised piirdusid peaausjalikult põhimõtte ümber, just nagu oleks opositsioonil kahju olema sellest, et ta on valitsusest välja jäänud. Minu arvates ei ole midagi iseäralikku selles, kord on üks erakond opositsioonis, kord teine, see on normaalne. Mis puutub asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse väljajäämisesse valitsusest, siis see on alles esimene kord. Võib-olla on see õieti tehtud, võib-olla halvasti, seda näitab tulevik, aga asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koondus on omalt poolt katsunud pakkuda kõigiti, olgu mis kujul tahes, oma kaastööd. Aga meie ei saa kaasa minna iga-suguse kavaga ja iga-suguse programmi-ka, see on ka päriselt selge.

Kui eile tähelepanu juhiti veel nende asjaoludele, nagu puuduks asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koondusel oma programm, siis see on kahjuks hirmus vähe ühenduses deklaratsiooni vaidlustega. (V a h e l h ü ü e.) Mina võin kohe kinnitada seda, et asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühm on täiesti teadlik Riigikogu tööst, deklaratsiooni vaidlustest, ja võime seda praegu öelda, et kui meile astutakse vastu ja meile niioelda varba peale astutakse, siis astume meie vastu kaks korda. Sellega tuleb arvestada ja selleks peame meie valmis olema. Kui meie valmis ei ole, siis ei ole meie omal kohal, ja sellega tuleb ka täna arvestada.

Mis puutub aga programmi, siis peab küll tunnistama seda, et üldse meie rahval

on programmi-küsimused alles arenemisjärgus. Meie teame, et ka meie erakonnad on alles noored, ja ühtki erakonda polnud, kellele oleks vanasti programm valmis olnud, vaid kõik need erakonnad on tekkinud alles vabaduse ja meie riigi loomisega. Sellepärast ei oleks tarvis arutada, et ei tea kui suur minevik kellelgi on; ühel on vähem, teisel suurem, kuid arenemisastmel oleme kõik. (V a h e l h ü ü e.) Austatud rahvasaadikud, ma ei ole kunagi vanadust eitanud, mul on suur lugupidamine vanaduse vastu. Meie teame aga, et vanadus ei ole igakord voorus, ja kõik vanad on ka noored olnud.

Samuti on programm ja poliitilised erakonnad nooremad ja vanemad. Selge on see, et asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate Riigikogu rühm ei ole nii noor teistega võrreldes. Kui vaatame erakondade vanust, siis on mõni ehk viis aastat vanem, aga mitte rohkem. Ma ei räägi neist tegelastest, kes on katsunud võidelda oma ilmavaate eest juba vanal Vene ajal. Kuid puhtamal kujul on saanud ilmavaated väljenduda alles vabariigi ajal. Ei saa salata, et ka nooremad tegelased on samuti varem ajal võidelnud oma töökspidamiste eest. (V a h e l h ü ü e.)

Kui meil tahetakse alla kriipsutada, mida näiteks eilsetel koosolekutel tehti, et ei pidavat olema mingit vahet asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse ning põllumeeste kogude vahel, siis ei taha ma sellega nõus olla. Nähtavasti need vahed on, aga missugused, seda ei tarvitse nimetada ja ei tarvitse siin teravusteni minna ning arutada neid küsimusi.

Mis ütlete teie selle programmi kohta? Missugune peab programm olema? Kas arvate, et programm on see, mis paberile kirjutatud või lendlekena levitatud? Ma usun, et programm peab sisaldama teatavaid seisukohti kõigi ühiskonna elunähtuste kohta, poliitilisel alal iga küsimuse kohta peab olema oma seisukoht. Need seisukohad ei ole kujunenud ühe inimese peas, need seisukohad arendatakse suurtel kongressidel. Asunikkudel on oma kongressid, ja on oma programm olemas. Nõnda, kui järk-järgult areneb teistel erakondadel nende programm, nii areneb ka meie programm, ja praegu on olemas meil programm, kus on ette nähtud kõik ilmavaatelised alused, kus on väljendatud kindlad seisukohad ühiskonna elu kohta.

Sellepärast ei saa sugugi öelda, et teistel on täiuslikum programm kui meil. Kui tahetakse öelda, et asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate esindajad olevat programmi teistelt maha kirjutanud, siis, austatud härrad põllumeeste kogude esindajad, kust teie programmi maha kirjutasite? Mina usun, et teil välismaa programm on, aga meie oleme pärast tööle asunud ja oleme oma maa elukogemuste põhjal oma programmi kokku seadnud.

Programm üksi ei näita veel, kuidas erakond peab töötama. Eesti Vabariigi esimestel aastatel, kui põllumeeste kogudel olid väga suured võimalused teotsemiseks, suured sidemed igasuguste äridega ja raha laialt, sel ajal, kui erakond kasvas maaliidu viie mehe pealt suuremaks ja suuremaks, siis muidugi meie nägime, et see programm ei aidanud midagi, teod olid teistsugused kui programm. Ja kui ajajooksul tegelikud talupidajad ja maa-rahvas nägid, et põllumeeste kogude esindajad, kes lubasid maarahva huvisid kaitsta, tõeliselt võimu juurde asudes asusid teisele seisukohale, kui hakkasid tekkima igasugused sidemed äridega, kui põllumeeste kogude tegelased olid igalpool aktsiaseltsides ja teistes ärilistes ettevõtetes juhtivatel kohtadel ning jäeti põllumajanduslikkude huvide kaitse tagaplaanile, kahtlemata siis võis see tekitada niisuguse meeoleolu, et meil paratamata tekkis tarvidus luua tegelikkude põllupidajate erakond, tõeline talupidajate erakond. Üleskutsete peale tuli kaugelt üle 400 saadiku üle riigi kokku. (V a h e l h ü ü d e d.) Mis teil on ajaleheasjadega tegemist, ma ei kuulanud vahepeal? Minu arvamine on niisugune, et põllumeeste kogudel on Tallinnas 2 või öieti öelda 3 ajalehte: „Tallinna Post“, „Kaja“ ja „Teataja“. Teie olete kõik seejuures tegevad, olete järelikult kõik ärimhed. (V a h e l h ü ü e.) Ärge kartke võistlust. Oleme ausad võistlejad, lööme rinnad kokku ja võitleme areenil nii nagu kord ja kohus.

Aga selge on see, et kui üle vabariigi tuleb kokku üle 400 talupidajate organisatsioonide esindaja, siis, austatud rahvasaadikud, see ei ole liikumine, mida võidaks maha salata, mida võidaks olematuks teha. (V a h e l h ü ü d e d.) Ma ei kavatsen kõigile vahelhüüdeile hakata vastama, sest see viiks meie vaidlused pikale. Selge on, et see klass otsustas ühemeelselt asutada edumeelsete talupidajate erakonna, ja esialgseks nimeks sai asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koondus. Kui öeldakse, et asunikkude nimetus kaob varsti ära, on ajutine, siis — kas on midagi igavene? Kas maaliidu nimi? Igaüks teadis, et see oli ajutine, nüüd on see maetud,

ainult maaliidu sisu on järele jäänud, ja kahju, et see halb sisu on järele jäänud. Terve elu muutub, ja meie asjad võivad muutuda.

Keskkojal tekkis edumeelsete erakond, kes ei sidunud ega seo end kaubanduslikkude ja tööstuslikkude huvidega, vaid on vaba neist. Ma ei taha seega öelda, et meie eitame kaubanduslikku ja tööstuslikku ja üldse äritegevust, seda ei saa eitada, igatahes riigis peavad need olema. Mida elujõulisem ja tugevam on kaubandus ja tööstus, kahtlemata annab see tugevus ka teatud määral tuge riigi iseseisvusele, ja on tervitatav, kui see haru õitseks. Aga meie, edumeelsete põllupidajate erakond, ei ole oma kohuseks võtnud kaubanduslikkude ja tööstuslikkude ringkondade eest võidelda. Kui jõuame talupidajate eest tarvilikul määral võidelda, siis oleme teinud oma töö. Meie jätame kaubandusliku ja tööstusliku... (V a h e l h ü ü e.) Küll ma tulen selle juurde... äriilma huvide kaitsmise täiel määral nende kanda, kes on selle oma peale võtnud, ja need on põllumeeste kogud. Meie ei ole kadunud nende ülesannete peale selles asjas. Ja kui meie, asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koondus, suudame oma ülesandeid põllumajanduse ja põllupidajate eest võitlemise alal hästi täita, siis arvan, et on küllalt. Aga meie arvame ka, et väikepõllupidamine on meie riigi majanduse aluseks. Kui väiketalupidamine Eestis hästi areneb, ja kõik muu selle huvide kohaselt ümber organiseerub, kui kõik ärilised ettevõtted organiseeruvad sellekohaselt, nagu väiketalupidajate riigile tarvilik, siis on tervikuliselt riigi majanduse ja sotsiaalelu tarvilikul määral arendatud. Sellepärast ei ole meile midagi ette heita, kui meil vast tööstuse ja kaubanduse programm küllalt hästi ei ole välja kujunenud. Meie teame, et sel alal juba teisi on tegutsemas küllalt.

Edasi võin veel uuesti korrata, et meie erakonnal on väljaarendatud, kongressidel vastuvõetud ja väljatöötatud, rahvale tuttavaks tehtud programm selle sõna tõsisel mõttes, mida programmiks tahetakse nimetada. Ühtlasi oleme oma programmi teostamist näidanud, kas see on hea või halb, seda hindab rahvas. Aga ma võin öelda, et rahvas on selle teataval määral heaks kiitnud, nii et asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate erakonna liikumine suureneb. Alguses oli ainult 4 inimest, siis 14, nüüd näeme, et maaomavalitsustel oli juba 100.000 häält, kuna eelmisel Riigikogu valimisel oli alles 70.000 häält. Enne seda oli palju vähem. See on täiesti tasakaalukas positiivne liikumine, kas ta kellelegi meel-

dib või ei, aga seda ei saa olematuks teha ja ei maksa eitada. Igatahes põllumajanduslikule rahvale on sellest liikumisest enam kasu kui kahju, ja seda härrad põlumeeste kogude tegelased võiksid ka tunnustada, et sellest rohkem kasu on kui kahju. (V a h e l h ü ü e.) Ma mõtlen aga, kahjuks, et meil on niisuguseid erakondi olemas, kelle programm rohkem lonkab kui meil. Ma märgin selle asja, mis lugupeetud rkl. härra Ast ütles ja meile ette heitis, et meil on programmi puudus. Ta on meil natukene täielikum kui sotsialistidel. Sotsialistide programm võib paberil pikem olla, aga seal puuduvad üksikud osad. Nii puudub neil maaprogrammi osa. See on meie vabariigi ja erakondade nooruse viga, ja sotsialistid meie asjades tegutsesid vähe, nad ei pidanud seda tarvilikuks. (V a h e l h ü ü e.) Seda juttu ajab sotsialistide häälekandja. Ma ei taha selles asjas teravusi esile kutsuda. (V a h e l h ü ü e.) Ega meie selle vastu ei räägi. Teil oli pärast jõuluid konverents ja seal hakkasite arutama maaküsimusi. (V a h e l h ü ü e.) Teie konverentsil on öeldud, et puudub maaprogramm. Konverentsi referent ütles, et „endine vaade, mida Kautski omal ajal väljendas oma „Maaküsimuses“, nimelt et sotsialistidel mingit vajadust pole luua maaprogrammi, mis vastaks talupidajate huvidele, sest enne kui proletariaat võib pääseda võimule, hävitab kapitalism talumaapidamised, — see vaade on osutunud ekslikuks.“ Vaadake, nüüd saadakse aru, et see on ekslik. Väiketalud ei proletariseeru, vaid otse arenevad, ja meie näeme, et suurpõllupidajad on nõrkemas, ja väikepõllupidamine süveneb. Edasi on öeldud, et „väikemaapidamised ei sure nii kiiresti välja ja koguni vastupidi, mitmepool on olude sunnil isegi uusi väikemaapidamisi juurde loodud suurmaapidamiste tükeldamise teel.“ (V a h e l h ü ü e.) Lubage, ma tulen mõtte juurde, mida soovin öelda. (V a h e l h ü ü e.) Ma loen Teie oma ajalehest härra Jõeääre kõnet ette, ega ma muud ei loe. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei puuduta üldse teie asju rohkem kui mõne sõnaga. Lubage, mul on õigus rääkida, teie eile rääkisite väga palju, ja härra Ast pööras meile väga palju tähelepanu, mida ma püüan mõne sõnaga ümber lükata. „Eriti kujukad näited sel alal on Eesti ja Läti maareformid, mis suurmaapidamised pea viimaseni hävitanud. Et Eesti ja Läti sotsialistidel sel ajal puudus koostöös teiste maade rohkem kogenenud seltsimeestega väljatöötatud maaprogramm, oli nende maade maareform tagajärgede kujunemisel kahtlemata suureks miinuseks.“ See tähendab, meie ja Läti maareform on miinuseks olnud. „Tuli nii mitmeski asjas järeleandmisi teha radi-

kaalsele kodanlusele, otsustades küsimusi maarahva väikekodanliste kalduvustega enamuse soovidele vastavalt. Kuid ka mujal ei ole asi palju parem. Kuna loota ei ole lähemas tulevikus keskkihtide, eriti väikeste ja keskmiste põlluharijate lõplikku proletariseerimist, on kerkinud üles — tähtsaima otsekohese ülesande — töölisklassi organiseerimise kõrval peaaegu sama tähtis kõrvaline ülesanne: astuda võitlusse kodanlusega ühiskonna vahemiste kihtide pärast.“ Vaadake, nende kihtide pärast astutakse võitlusse, eesmärk on kõrvale jäetud. (V a h e l h ü ü e.) Härra Johanson, selle „Uudislehe“ juurde tuleme tagasi, sest teie teate väga hästi, et teie olete selles asjas rohkem seotud kui meie. Ma olen nõus arutama siinkohal. (V a h e l h ü ü e.)

J u h a t a j a : Palun rahu!

J. Loosalu (as): Asi on niisugune, et kõigi nende asjade üle võib väga palju vaielda, aga mis puutub sellesse, kuidas isikute vastu vaieldakse, siis meie teame, et seal isikute vastu vaieldakse alati. Isikute suhtes ollakse seal alati kuri. Rääkige midagi minu põhimõtetest, aga ärge korrake alati Loosalu, Loosalu. Mis teie minu isikust tahate? Rääkige minu põhimõtetest ja isik andke kohtusse. Sotsialistid püüavad kõiki alati ad hominen arvutada, mina ei ole aga sellel tasapinnal, et isikute pärast vaielda. Teame, et eriti praeguse valitsuse ringkondades on see moodus valitsemas, et see koalitsioon alati tarvitab isiku vastu võitlemise meetodit. Meie katsume aga põhimõtte juurde jääda võimaluse piirides, aga kui isikuvastase võitlusega tullakse, siis peame samuti vastu astuma. (V a h e l h ü ü e.) Selle üle võime vaielda.

„Eestis oli maaprogramm kongressi päevakorras 2 a. tagasi, kus J. Vaini poolt esitatud kava, mis üldjoontes baseerus Austria agraarprogrammil, ajutise programmina esialgul vastu võeti. Loodeti tänavusele kongressile esitada vastuvõtmiseks juba lõplik maaprogramm. Keskkomitee moodustas selleks seitsmeliikmelise komisjoni, kes ülesanded enda vahel jaotas ja referentideks valis sm. Rei ja Oinase.

Küsimus osutus aga sedavõrt laiaulatusliseks ja referendit töödega sedavõrt ülekoormatuteks, et maaprogrammi kongressi päevakorda võtmine võimalikuks ei saanud. Maaküsimuse all, mis kongressi päevakorras seisab, tuleb seekord käsitlemisele ainult üks väikene osa üldisest agraarprogrammist, nimelt osa, mis käsitleb maakorraldust ja asunduspoliitikat.“

Lõpuks öeldakse: „Sellejuures ei tohi aga ükski meist unustada, et need nõud-

mised on ainult tarvilised selleks, et kui mitte rohkem, siis vähemalt neutraliseerida keskkihte. Meie teame kõik, et sotsialism ei seisa juurdelõigete andmises elujõuetutele väikemaapidamistele ega klassivõitlus — võitluses selle eest, et pops oma lehamullikat saaks riigimetsas karjata. "Vaata" selles on see vahe. (V a h e l h ü ü e.) Kõigest kolm! No hea küll, ma olen tagajärgedega täiesti rahuldatud, et avalikult on kinnitatud, et sotsialistide maaprogramm maksab alles kolm aastat. Rohkem ei ole vaja.

Ma tahtsin ainult seda alla kriipsutada, et kõigi erakondade programmidel on ühed kui teised puudused.

Nüüd, austatud rahvasaadikud, mis puutub sellesse etteheitesse, nagu oleksime meie kahju tundnud sellest, et meid on koalitsioonist välja jäetud, siis see on ekslikult seletatud. Keegi ei ole rääkinud midagi kokkulepete vastu, sest on ju täiesti loomulik, et kokkuleppeid tehakse, aga meie oleme rääkinud kokkulepete tulemuste nõrkustest, ja ainult selles osas peame mõtteid vahetama. Ei näita seda ka stenogrammid, et meie oleme kuidagi siin kahjurõõmu avaldanud, et meid ei ole hulka võetud. On see ju täiesti loomulik, sest kui meiega ei saadud kokkulepet, mis sinna parata! Ja kui teie ütlete seda, et meie olevat nõus olnud kõigi punktidega, siis see on päris õige. Meie olime praeguse Riigivanema poolt ettepanud 13 punktiga põhimõttelikult nõus. Muidugi, teie asjaks jääb, mispärast meid kaasa ei võetud, kui meie nõus olime. Aga vaadake, kui oleksime sisuliselt neid punkte arutama hakanud, siis oleksid meie vaatekohad lahku läinud, sest need punktid olid liiga üldsõnalised, üldmõistelised. Pealiskaudsel vaatllemisel võis igatüks nendega nõus olla, aga neid selgitama, analüeerima hakates nägime, et 13 punktist on saanud palju üldsõnaliseid lauseid ja suuremalt osalt mitte midagi ütlevad. Ja loomulik on, et kokkuleppeid niisugust nõrka tulemust on tõesti tarvilik nätuks arvustada ja nõrkusi näidata. Kellel võis olla midagi selle vastu, kui valitsus ütleb, et tema hakkab kokkulepitud riigi- ja omavalitsuste majapidamistest teostama. Kui aga vaatame, mis selle sisu on, siis näeme, et tahetakse maavalitsuste raamatupidamine korda seada. Meie ütleme, et palju rohkem on tarvis kokkulepitud teostada, mida meie oleme väljendanud märgukirjadega valitsusele ja algatustega ministriteeriumides meie valitsemise ajal. Aga mis me nüüd näeme? Nüüd näeme, et on kadunud administratiivkulude vähendamine, pensionide liialdused on tagasi tõmbamata jäänud, ja terve hulk teisi asju, mis on nüüd kadunud, — nii et kulude kokkulepitud pole enam juttugi. Ja selle tõttu on päris loomulik, kui selle

üldlausega nõus olime, aga üksikasjadega ei saa nõus olla. Öeldakse, et maavalitsuste raamatupidamine tuleb korda seada. Vaadake, 1½ aastat on saanud põllumeeste kogud maavolikogudes vähemuserühmadega seltsis valitseda, ja juba on raamatud korrast jõutud ära minna lasta. Nüüd on siis aeg käes, mil teil on oma Kohtu- ja siseminister, kui seal midagi lohakile on läinud, siis tuleb muidugi kord luua. Korda meie pooldame. (V a h e l h ü ü d e d.)

Eile tähendati sellele, et see on kaubandus-tööstuskoja valitsus. Meie ei taha vaielda kaubandus-tööstuskoja vastu, kuid pean kordama, et selle valitsuse enamus otsuste tegemise võimaluste piirides on kaubandus-tööstuskoja mõjualune. Ma kuulun nooremate inimeste hulka, aga panna tähele, mis omal ajal tehti, arvustamisi tuli ette väga palju niisuguste inimeste poolt, kelle otsustamisvõimes ei ole minul tarvis kahelda, kes praegu on juhtivates ridades ja kes ütlesid, et aeti halba majandusepolitikat. See on niisugune majandusepolitika, millele pärast anti nimeks „vamp“. See vana majandusepolitika maeti õige mitmeks aastaks maha sellepärast, et tekkis tõsine opositsioon selle majandusepolitika vastu. Meie rahakurss hakkas kõikumama, ärid olid ummikus, pankrotte oli rohkem kui praegu, ning riigiraha sel ajal pumbati välja riigi tagavaradest. Majanduslikult oli olukord äärmiselt raske, ning võttis aega, kuni selleaegne poliitiline jõud suutis rahu maal jalale seada. Viis-kuus aastat on see „vamp“ kunstunes olnud, aga alati otsinud abinõusid, kuidas jälle välja tulla ja hakata oma olemasolu eest võitlema. Nüüd on meil olukord jällegi käes, kus see jõud võib uuesti tegutsema hakata. Me kuulsime palju eile ajalehtedest, missugused tsitaadid siin ette toodi, kus selle vana majandusepolitika väljatoomist arvustati. Tükk aega on meil see majandusepolitika kadunud olnud. Meil on, nagu teate, vahepeal tekkinud asunikude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühm, kes ei ole olnud seotud äriliste ettevõtetega ja kes on sundinud ka põllumeeste kogude esindajaid mõtlema ja teinud nad ettevaatlikuks. Seda peavad tõendamata põllumeeste kogude mehed kõik, et nüüd tahetakse isoleerida asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse kontrollivat mõju. Ja selleks valmistati tükk aega pinda ette. Meie ju teame, et meil on see halb võitlus ikka, et kui ei saa tema põhimõtetest jagu, siis minnakse ta isiku kallale, et seal on suur saamapolitika, jagamispolitika. See olevat see kõige parem löögiabinõu. Kuulge, härrad, seda sama löögiabinõu võib ka ümberpöörduvalt tarvitada ja ikka kahe mõöduga, sest teie

olete tunnistanud ise, et meie rühm on vähem tegutsenud, järelikult tal ei või olla niipalju pattusid, kui teie rühmal on, ja loomulik, kui meie teist kangemad mehed oleksime neis asjades, siis teie oleksite tasa ja tegutseksite edasi. Aga selle „vampi“, vana majandusepoliitika, asjus meie näeme, kuidas seda ette valmistati sellega, et katsuti piikisid juhtida asunikkude elukutse vastu, asunikkude tegelaste vastu vähem sel korral, aga just nende elukutse vastu. (V a h e l h ü ü e.) Mina seda võin muidugi parandada, kui teie soovite, et ütlen, asunikkude ringkonna vastu, tegelekkude asunikkude vastu juhitakse need nooled, ja seega seatakse ühendusse terve põllumajanduse vastu noolte pildumine. (V a h e l h ü ü e.) Mina usun, et teie olete süüdlane selles asjas. Meie teame, kuidas on üks ajaleht, kes ei suuda küllaldaselt määral kiita praegust valitsust, eriti aga seda osa, mis vana majandusepoliitikat hakanud üles upitama, öelnud, et nüüd oleme meie päästetud, nüüd oleme vihma käest ära pääsenud, nüüd hakkab Eesti majandus õitsema, ja nüüdsest peale võetakse kindlad põhimõtted meie majanduses tarvitusele. Seesama ajaleht väga ühtepuhku armastab seda meeleolu tekitada, et vaadake, põllupidajad olevat hirmus palju saanud, et põllumajanduse toetamisega olevat liiale mindud. (V a h e l h ü ü e.) Öeldakse, et asunikud on need endised „moonakad“, „et asunikkude nahka olevat läinud miljardid“. (V a h e l h ü ü e.) Mina räägin selle põhjal, mis on kirjutatud. Ega mina ei ütle, et see teie süü on, teid masseeritakse, et teie valmis oleksite, et teie vastu ei hakkaks, et teie peaksite sellele vanale majandusepoliitikale alla andma. Tehakse niipalju mürtsu, et vastuolijad peavad katkema. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei taha ühtki ajalehte riivata, aga kui tarvis on, siis toon välja. (V a h e l h ü ü d e d.) Las ta aga olla. (V a h e l h ü ü d e d.) Nüüd võime aga jällegi edasi minna. (V a h e l h ü ü d e d.)

Pinda valmistati ette, see on oma mõju avaldanud, tagajärgi on näha, ja edaspidiseid tagajärgi ootame. Ei saa asunikkude tegevust mõnitada. (V a h e l h ü ü d e d.) Need miljardid, mis on läinud asunikkude majapidamistesse, on läinud produktiivsele, loovale alale, on läinud rahvamajanduse ringkäiku. Seal ei ole midagi seisma jäänud, seal ei ole midagi kirjutatud korstnasse. (V a h e l h ü ü d e d.) Asunikkudele antud laenusid tulevad kõik 100% tagasi, ja kui ei tule, siis käemehed maksavad välja. Meil on keskmiselt 60.000 sendi ümber antud asundusetalule. Meie teame, kuidas ka teistele majapidamistele on antud miljardid, ja kas sealt ka midagi tagasi tuleb? Seal ei olegi nii suurt puudust. Kas olete kindlad, et kui poleks antud

laenusid, kas meie oleksime võinud põllumajandusest nii suurt saaki saada kui nüüd, kas meie piimasaaduste väljavedu nii suur oleks? Kui asunikud ei oleks saanud laenusid ja toetust, ei oleks nad saanud majapidamist täiel määral tootvaks muuta. (V a h e l h ü ü d e d.) Kui te soovite tollidest rääkida, siis peab ütlema, et tollide asi... (V a h e l h ü ü d e d.) Kujutame, et põllumeeste kogude mehed kõik inglid on ja teised halvad... (V a h e l h ü ü d e d.) Tollide asi on niisugune, et põllumeeste kogude esindaja oli ise selles komisjonis, kus tollideküsimus arutamisele tuli, ja põllumeeste kogude esindaja tuli meie juurde kauplemisega tollide aruandja koha pärast. (V a h e l h ü ü d e d.) Ja kui see aruandja koht neile väga lahkest kätte anti, siis ka nende aruandja kaitses väga südilt tolle, nimelt riide- ja nahatööstuse tolle. Nende inimesed olid koalitsioonis, oleksid võinud sõnagi vastu rääkida. Veel edasi on see, et nüüd on neil võimalus tolle ära muuta, olge lahked, meie ei saa otsustada ei poolt ega vastu. Muutke tollid ära või kõrgendage neid, see on koalitsiooni asi. Meie tuleme oma seisukohtadega nende küsimuste juurde siis, kui need päevakorrale kerkivad. (V a h e l h ü ü d e d.) Mis meie seda niiviisi arutame, rääkige härra Teemandile, kes tegi. (V a h e l h ü ü d e d.) Nõnda peame tunnistama kokkuvõtliku lühikese lausega, et selle meeleolu, mis katsutakse rahvale maal süvendada ajalehtede kaudu, ja põllumajanduse selgroogu murda, et põllumajandus olevat liiga palju toetusi saanud ja tarvis on hakata seda tagasi tõmbama, selle meeleolu külvamine maarahva hulka on kahjulik, ja ma võin öelda, et see võib väga kahjulikuks saada. (V a h e l h ü ü d e d.) Härra Tonkman, ega ma Teist ei räägi, miks Teie seda enda kohta võtate.

Edasi on ikka katsutud mõnitada ja deklaratsiooni vaidluste juures ette tuua, et vaadake, juurdelõikeid tahetakse, tahtakse maad ära jagada rahva kätte, ja see olevat riigivaranduste jagamine. Mis riigivaranduste jagamine peaks see olema, kui elujõuetud talud tehakse suurteks? (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a (koputab haamriga): Palun rahu!

J. Loosalu (as): Austatud rahvaesindajad, meie teame seda kõik, et põllumeeste kogude programm ei ole vastuvõetav olnud, ja kes saab siis nendega kaasa minna? (V a h e l h ü ü d e d.) Teie räägite kõige aeg ülemmäärast, nüüd on alammäär päevavalgele toodud. (V a h e l h ü ü d e d.) Teie alammäär oli 300 ha, mõisad alles jätta, ja nüüd räägitakse, et teil olevat ka talude elujõuliseks muutmise kavad

olnud. Nüüd on see siiski peas, aga varemalt ei olnud. Nüüd on nähtud, et rahva hulgas on suur nurin tekkinud selle vastu, et Rostfeldt'i ajal tehti väga palju elujõuetuid talusid, — kui tahate nimesid kuulda. Nüüd peame katsuma olukorda parandada. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei räägi teist, vaid juhin tähelepanu sellele, et peame kõik ühisel jõul katsuma seda propagandat natukene tagasi tõmmata, mis tehakse praegu riigivaranduste jagamisest. Õeldakse: maal on metsad jagatud, mõisad jagatud, varandused jagatud, ja seda on teinud asunikud. Vaadake, niisugust meeletolu ei tohi süvendada, see teeb rohkem halba. Põllumeeste kogude esindajad tunnevad ennast sellest kohe puudutatud olema. Mina ei ole teid nimetanud, vaid tähendanud, et peame kõik käed külge panema, et meie ei tohi mahategemisega pilli lõhki ajada. Viimati tekib arvamine, et maal on kullasalved, et lähme nüüd maalt võtma. Niisugust asja ei tohiks olla. Maal on raskused suuremad kui linnas, ja ei saaks maad mõnitada. Kui asunikule on omalajal tulnud toetuseks suuri summasid anda, siis on asunikud kahtlemata kasulikud vabariigile, samuti kui vabariik on tarvilik asunikudele. Peame tunnistama, et asunikud enamuses ei ole moonakad, vaid vabadusesõjalased. Seda pidin veel ütleva, mulle jõuti aga vahepeal ette, et moonaka elukutse ei ole häbiasi, ja moonakas on samuti inimene, kelle huvisid on vaja kaitsta. Seepärast ei maksa enam peatuda asunikude juures. Tahaksin veel kord rõhutada, et maa-reformi põhimõte oli väga õige, põhimõtetlikult on see tarvilik ja paratamatu olnud, et raha on juhitud maale, ja nüüd saame iga aasta riigirentnikkudelt ja asunikudelt asundusekapitali tagasi 400—500 miljonit. See aitab tugevasti tasakaalustada majanduseelu ja meie riigi eelarvet. Oleksid need miljardid läinud tööstusse ja kaubandusse, siis ei oleks neid summasid tagasi saanud, siis oleks olukord palju raskem. Elujõuetute talude küsimus — veel paar lauset selle kohta. Seda asja ei maksa pilgata. Meie peame siiski tunnustama healmeel, et praegusesse deklaratsiooni on ometi üles võetud väiketalude elujõuliseks muutmise küsimus. See on ka eelmiste valitsuste deklaratsioones olnud, aga siis on ikkagi selle punkti üle alati naerdud. Nüüd on meil heameel ainult seepärast, et ikka laialisemad rahvahulgad hakkavad uskuma, et väiketalude elujõuliseks muutmise küsimus ei ole mõnesugune ühe erakonna poliitiline küsimus, vaid terve vabariigi, terve rahva hädaline ja tarvilik küsimus. Kui meil on talupidamisi alla 10 ha suurusi 45.000, millest suurem osa, vähemalt 99%, on elujõuetud, siis on see tõepoolest probleem, mida meil tu-

leb arutada. Ja mitte ükski need, vaid 10—20 ha talusid on meil umbes 33.000. Vaadake, kas nende hulgas ka ei ole väga palju elujõuetuid, seepärast ei maksa mõnitada ja pilgata juurdelõigete küsimuse juures. Asunikku, riigirentnikku ja väikepõllupidajate koondus on juurdelõigete küsimuse tõesti viinud rahva hulka. Meie ei taha seda salata, oleme seda kaitsenud igal pool häbenemata ja võime ka siit Riigikogu kõnetoolilt kaitsta. Mispärast on juurdelõigete küsimus eriti tähtis? Ta on tähtis nimelt sellepärast, et meil elujõuetutes majapidamistes jookseb tööjõud asjata maha. Terve perekonna tööjõudu ei saa rakendada niisugusesse elujõuetusse väikemajapidamisse, ja meil on umbes 60 tuhat perekonda 12—13 ha elujõuetute talude juures, kus ei saa terve perekonna tööjõudu ära mahutada. Vaadake, kui nii 60 tuhat perekonda peab oma tööjõu asjata raiskama töö otsimisega ja perekonna liikmeid on tarvis saata välja tööle küll karjaseks, küll sulaseks j.n.e., siis on see loova tööjõu raiskamine, see on loova tööjõu pillamine. Ja kui rahvas seda edasi tahab pillata, siis ei ole lootust, et meie majanduslikkudest raskustest välja pääseme. Austatud rahvasaadikud, ärge pilgake juurdelõigete küsimust. Kui viimse kodanikuni on see vaade läbi löödud, siis läheb see asi ikka läbi. (V a h e l h ü ü e.) Ei ole. (V a h e l h ü ü e.)

Meil deklaratsiooni vaidluste puhul ei ole halb tähelepanu juhtida niisuguste nähtustele, mis võivad halvata rahva vastupidamise jõudu. Kui juurdelõigete asi oli niisugune, millega tehakse vaid halba vastukihutusetööd, siis peab ütleva, metsaküsimus on samasugune asi. Ma ei taha selle küsimuse juures kaua peatada. On rahvasaadikuid, kes ütlevad, et riigimetsad on maha võetud, ja ütlevad, et väikepõllupidajad on süüdi. See on jälle paratamatu elunähe, et rahvas on oma seisukoha võtnud, ja rahva hulgas ei saa seda olematuks teha, hiljem või varem on tarvis metsaküsimus lahendada. Kui vaadata põllumajapidamiste varustamist metsaga, siis näeme, et deklaratsioonis ei ole sellest midagi. See puudutab 70—80 tuhat põllupidajat ja seepärast ei saa vaikides sellest mööda minna. See on tarvilik küsimus, on tarvilik seepärast, et mitte tööjõudu niipalju ei pillataks, nagu seda tehakse metsa hankimisega. Enne kui saad omale ühe puu metsast kätte, peab selleks mitme ametniku juures käima ja mitu päeva selleks raiskama.

Kas saame niimoodi majanduslikult raskusest üle, kus loodetakse „vampi“ uuesti elustada, kus loodetakse vana majandusepoliitikat uuesti elustades tööstuse ja kaubanduse huvisid suuremal määral kaits-

ta? Arvatakse, et see loob linnas uued varandused. Ärgem lootkem asjata, tööstuses ja kaubanduses ei ole võimalik praegu uusi varandusi luua, meil on rohkem lootust taludes hakata uusi varandusi looma, seal on sisseeaded olemas, töö läheb edasi, sisseeadmise aeg on möödas, nüüd katsume hakata ratsionaliseerima.

Kui teie oma deklaratsioonis lubate, et põllumajanduslikke laene on tarvilik pikaajalisteks ja odavaprotsendilisteks muuta — siis midagi ei ole selle vastu, see on kõigi südamesoov, ja kõigepealt nende südamesoov, kellel on palju laenusid, kes kõige rohkem praegu kannatavad. Ainult meie tahame kaasa aidata, et tõesti saaks teostatud põllumeestele laenude pikaajaliseks muutmine. Siin, arvan, tuleb vahet teha, mis on põllumajanduslik laen ja mis on mittepõllumajanduslik laen. Kuid see küsimus lahendatakse, kui see üksikasjalikult tuleb arutamisele. Aga ma hoiatan, ärge tekitage praegu asjata niisugust meeleolu rahvale, et nüüd kõik põllumajanduslikud laenud jäävad pikaajalisteks, et nüüd ei tarvitse maksta, küll riik meie võlad korraldab. Niisugune meeleolu võib halvata talupidajate töövõimet. Ja kui see meeleolu on läbi löönud, katsuge siis seda vaimu veel taltsutada. Siis on meil majanduslik kitsikus palju süvenenud. Hoiatame sellepärast neid talupidajaid, kellel praegu on palju võlgasid tekkinud, ärgu nad selle deklaratsiooni lubadustest midagi välja lugegu, vaid jäägu rahulikuks alles siis, kui laenud on pikaajalisteks muudetud. Nagu laenude pikaajalisteks muutmise käigust näeme, on siin öeldud, et tahetakse põllumajanduslikke laene ümber korraldada pikaajalisteks ja odavaprotsendilisteks. Kui meie aga vaatame, kuidas seda tahetakse teha, siis näeme, et selleks ei ole midagi kindlat ette nähtud, vaid see on ainult suur hulk lootusi, et kui meil tuleb rahvusvaheline agraarpank, küll sealt saame raha. Aga väga võimalik, et seda rahvusvahelist agraarpanka ei tulegi. Rahva seas ei tohi aga enne niisugust meeleolu luua, et nad selle peale lootma jäävad, siis on olukord pärast raskem lahendada. Liialdusteni ei tohi laenude pikendamise lubamistega minna, vaid peame kõik jõu kokku võtma, et seda kava teostada. Hoiatan, et liialdatud lootusi ei oleks, tuleb arvestada ainult sellega, mis meil käes on.

Austatud rahvasaadikud, ma olen kahjuks oma kõnega liiga pikale läinud, mida põhjustasid just vahelhüüded. Nüüd aga tahan veel tähelepanu juhtida sellele, et asunikudel on niisamuti programm olemas nagu teistel erakondadelgi, ja kui selles leidub puudusi, siis on neid ka teistel, sest meie oleme kõik arenemise ajajärgul. Võime konstateerida, et meie uue

valitsuse majandusepolitika on hästi ette valmistatud, „vamp“ on uuesti võidule pääsenud, ja loodame, et see ettevalmistamine ka häid tagajärgi annab. Mida rohkem rahva meeleolu köetakse maa vastu, seda kergem on asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate rühma esindajatel oma seisukohti selgeks teha rahvahulka-dele, ja sellega tuleb muidugi arvestada.

Deklaratsioon on liiga üldsõnaline. Meie ei ole rääkinud erakondade kokkulepete vastu, vaid oleme rääkinud kokkulepete nõrkadest tulemustest.

J. Soots (põl, fakt. märk.): Rkl. Loosalu kaitses seda mõtet, et väikemaapidamised peavad elujõulisteks tõusma. Sellejuures ta seletas, et selle mõtte algatamine olevat koonduse teene. Ma olen väga rõõmus, et härra Loosalu nüüd sellele arusaamisele on jõudnud, aga selle mõtte algatus on pärit küll juba 1924. a. 17. juuni Riigikogu koosolekult, kus põllumeeste kogude esindaja Soots muu seas tähendas: „Mina ei saa aru, mispärast loetakse maksimumi määramine tähtsaks kui miinimumi määramine. Kui inimesel on natukene ülearu maad, siis saab tema ikkagi ära elada, aga kui tal on vähe maad ja kui tema mingisugust käsitööd ei tunne, siis peab ütlema, et tal raske on ära elada.“ Vaadake, siin on toodud see põhimõte, et väikemaapidamised peavad muutuma elujõulisteks, aga kahjuks siis koonduse esindajad ei tulnud põllumeestega kaasa, et seda mõtet läbi viia.

K. T o n k m a n (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Pean ütleva, et praegune aeg meie majanduslikus elus on raskem, kui ta kunagi enne olnud. Seda rohkem peaks arvama, et Riigikogu majanduslikku raskust arvestab ja püüab teid leida, kuidas maad ja rahvast raskusest üle aidata. Kui praegusel korral vaadata neid vaidlusi, mis valitsuse deklaratsiooni puhul peetud, siis peab küll arvama, et rahva hädad jäetakse siin täiesti kõrvale ja võetakse isiklik arveteõitendamine käsile ning püütakse näidata, nagu oleks koondus üks suur võim. See ei ole õige. Deklaratsiooni vaidlused läksid oma harilikku rada, kuid teie ridadest tulid inimesed välja ja hakkasid loopima teisi mudaga. Peab otse imestama, kui üleolevalt ennast neis kõnedes nüüti näidata, peab ütleva, et julgust peab olema Riigikogu kõnetoolilt nii end väljendada. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei taha kõike kordama hakata ja ma ei tihkagi kõike korrata, mis siin on ette toodud. (V a h e l h ü ü e.) Kui härra Sikkar'it need kõned huvitavad, siis võtke oma rühmakaaslaste stenogramm ja vaadake, mis ta ütles. Olen arvamisel, et niisuguse mudaloopimisega ei saada kau-

gele, et kui teie olete koalitsioonist välja jäänud, siis ka opositsioonis olek kohustab igat rahvasaadikut tõsiselt tööd tegema, ja et opositsiooni ei või teha opositsiooni pärast, vaid seda tuleb teha välja minnes nendelt vaatepunktidelt, et näidata koalitsioonile, mida meie õigeks ei pea. (V a h e l h ü ü e d.) Teie ei ole vigu näinud praeguse valitsuse juures, vaid see on oletus, ja teie jätate siin valitsuse deklaratsiooni kõrvaliseks asjaks ning lähete üksikute rühmade kallale ja hakkate sealt üksikuid mõtteid välja noppima. Nii ei saa riigi majanduslikku elu parandada ja nii ei saa Riigikogus tööd teha. (V a h e l h ü ü e.) Kui juba rahva seas ja valijaskonnas see tunne tekkinud, et Riigikogus ei tehta tõsiselt tööd, siis on just väga palju seda Riigikogust endast välja tulnud, et see nii on. Tuldagu välja asjalikkude arvustustega ja näidatagu, mis on puudused. Nüüd on terve eilse päeva kuni kella 12-ni ja täna uuesti niisugust tooni tarvitatud. Kuikaugele nõnda saadakse? Ma pean ütleva, et on tõesti kahju sellest raisatud ajast, mis on kulu- tatud niisuguste asjade ettetoomiseks. Tuuakse ette kõiksuguseid poliitilisi pükette ja näidatakse kõiksuguseid pilte nagu mõnel agitatsiooni koosolekul. Kas see on Riigikogus mõistlik töö, kas arvate sellega maa majandust parandada võivat ja olete arvamisel, et see on maa hääl. Minge maale ja kuulake, mis seal kõige selle kohta arvatakse, ja siis alles kuulete tõsist maa häält. (V a h e l h ü ü e.) Kas arvate, et härra Laarman ja mina pidime olema need, kes vaikselt kuulavad pealt, kui teie ennast ülistate, et meie oleme, meie teeme, meie oleme kõik. Mis teie siis öieti olete?! (V a h e l h ü ü e d.) Niisugune kõnelemine ei tee muud, kui kihvtitab õhku, sellega ei saada midagi kätte. Kui täna olete opositsioonis, siis on meie demokraatliku korra juures täiesti loomulik, et võite olla homme koalitsioonis. Küsime nüüd: kas siis Eesti riigi olukord ja vaated peavad sellepärast ühe päevaga muutuma? Mina olen arvamisel, et meil ei ole niisugust retsepti olemas, millega riigimajanduse võime korruga terveks teha ja kõik hädad päevapealt kaotada. Aga ka seegi on hea algus, kui hakatakse tõsiselt tööle. Aeg ja olud nõuavad, et tuleb tõsiselt tööd teha. Aga niisuguste väidetega välja tulla, nagu koonduse tege- lased seda on teinud, on ebaõige. (V a h e l h ü ü e d.) Ei ole rääkinud! Koon- dusemehed olid need, kes seda rääkisid. Härra Laur oli see, kes tuli ja hakkas peale, mis ka minu kutsus kõnelema. Ma lükkasin oma kõnet ikka edasi ja ikka edasi ja olin arvamisel, et mul ei ole tar- vis üldse tulla kõnelema. Aga kõik need asjaolud ja süüdistused, mis siin ette

toodi koondusemeeste poolt, sundisid mind kõnelema. Kui teie kõnelete koalitsioonist ärajäämisest, siis peab ütleva, et põllumeeste kogudel on teiega koalitsioonis olemisest teist halvast mälestused. Olu- kord tingis seda, et tuli teid koalitsioo- nist välja jätta. Meie ei tule mitte ütleva, nagu teie seda meie kohta tegite, — et koonduse rühm ei ole midagi väärt. Ma ütlen, kui teie rühma suurust arvesse võtta, on teil 1½% niisuguseid päid, kel- lega riikliku asjaajamise üle võib kõnele- da. Aga mitte rohkem, kui 1½%. Niipalju on koonduse rühmas inimesi, kellega võib majanduslikult kõnelema, ja need peavad ka sõna. Aga kahjuks peab ütleva, neil 1½%-dil on teie rühmas nii väikene mõju, et ei lase neid võidule tulla. Ja vaadake, et teie pole seda 1½% ennast lasknud juh- tida, ja see asjaolu on viinud teid koalitsioonist välja. Otsige vigu oma käest ja ärge tulge otsima neid valitsuse program- mist ega valitsuse juhust. (V a h e l h ü ü e.) Teie politika seisab kõiges muus, aga mitte majandusepoliitikas. Ma tahan seda teile otsekohe näidata. Kui teil siin on kõneldud maa tõsistest hädadest, siis tule- tage meelde, paar või kolm aastat tagasi, kui oli uputus, siis ütles teie ridadest olev põllutööminister, kui ma temaga telefoni- teel kõnelesin ja ütlesin, et vesi uputab, ja et rahvas on hädas, siis ütles ta, et mis häda see on, kui üks tilk vett rukkii- kuhilate all on. (V a h e l h ü ü e.)

J u h a t a j a: Rkl. Köster, ma kuulsin, Teie ütlesite mitu korda rkl. Tonkman'ile „vale“, ma leian selle haavava ja teen Teile märkuse.

K. T o n k m a n (põl): Ja kui ometi oli põllutööminister olude sunnil sunni- tud vaatama tulema, siis pidi ta üt- lema, et veehäda oli olemas, vaatas ja sõitis ära, ja kõik see asi jäi sinna paika. (V a h e l h ü ü e.) Õige, ja ei uskunud seda ka, kui mootorpaat seisma jäi, et meie odrapõllule seisma olime jäänud, aga kui kiskusime propelleri otsast odrakõrred ära, siis uskus.

Põllumeeste kogude suure pealerõhu- mise tõttu sai neile hädalistele laenu an- tud, kes olid tõesti hätta sattunud, et nad kuidagi oma majapidamisi saaksid alles hoida. Aga nüüd vaatame nende laenude tagasinõudmist. Põllumeeste kogude rüh- mal on tulnud küllalt sõnu ja paberit ku- lutada, et püüda selgeks teha seda, et praegusel korral laenude tagasinõudmine põllumeestelt on otse võimata. Vaatame seda, kuidas talitati, kui teie mees oli juhtival kohal. Tegi kõik, et ära kor- jata viimast rahanatukest maalt. (V a h e l h ü ü e.) Laenud on võõra omad, seda salata ei saa. Aga kuipalju on põllume- hel

vilja müüa? Kui ta laenu katteks müüb kõik vilja ära, siis peab ta kõrgema protsendiga krediidasutustest raha jällegi võtma, et oma majapidamise teisi väljaminekuid katta. Niiviisi olete majanduspoliitikat juhtinud. Ma ei tahtnud sellest kõnelda, aga teie olete ise kutsunud välja, et sellest tuleb kõnelda.

Võtame metsaküsimuse. Rkl. Loosalu kõneles, et metsakorralduse küsimus tuleb läbi viia. Peab imestama, et inimesed on nagu kuu pealt tulnud. Kes Põllutöoministeeriumi juhtis? Nüüd korraga tullakse metsaküsimusega välja. (V a h e l h ü ü d e d.) Härra Maaker, Teie teate ju, et teie mees oli põllutööminister. Mispärast Teie siis seda metsaküsimust ei lahendanud? (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a (koputab haamriga):
Palun rahu!

K. T o n k m a n (põl): Niipea kui teie mees oli Põllutöoministeeriumi juhtimisest ära tulnud, nõudsite teie härra Kerem'ilt, et ta lahendaks metsaküsimuse. (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a (koputab haamriga):
Palun rahu!

K. T o n k m a n (põl): Riigi majapidamise aruande komisjonis selgus, et ühel aastal on varastatud riigimetsa ühest ainukesest metskonnast 30.000 palki. Seda ei ole enne nähtud, kui mets oli juba ära viidud, siis korraga nähti ja küsiti — kes on metsa ära vedanud? (V a h e l h ü ü d e d.) Kändudel oli 30.000 palki peal. Imelik asi, et seda ei näinud selleaegne põllutööminister. (V a h e l h ü ü d e d.) Metsas. (V a h e l h ü ü e.) Minge küsige oma ministri käest ja oma Riigikontrolöri käest, ta võib seda seletada. Nii näeme, kuidas mets on realiseeritud. Teil on ju nii väga ilus embleem — kirves, saag ja käärid. Mina nägin ühes lehes karikatuuri, et need olid puusärki pandud, ja õpetaja loeb, ning köster laulab seal juures. Embleemi matus ei tõmba enam. Mis seal enam tõmmata on, seal ei ole midagi tõmmata, on juba „läbi“ tõmmatud.

Kui meelde tuletada kurikuulsat käsipanka, mille kohta praegugi aruannet ei ole jõutud anda ja mille peale sai Riigikogus tähelepanu juhitud, ei ole sellest koonduusest Riigikontrolör ega ka koonduusest põllutööminister Riigikogule selgust muretsevad, ei ole ülevaadet andnud. Isegi vaikib Riigikontrolör sellest riigi majapidamise aruande komisjonis. Need kõik on kurvad kogemused ja paljastused, mis teist järele on jäänud. Olge lahked, koaleerige niisuguste härradega! (V a h e l h ü ü d e d.)

Vaatame edasi, põllumeeste seltside lõhkumise poliitikat. Meil mõne aasta eest töötas Eesti põllumeeste keskselts suure eduga, teistes riikides püütakse igaviisi seltskondlikke organisatsioone toetada ja kaasa aidata, et seltsid suudaksid loovat tööd teha ja luua, siis meil selle asemel tulid koonduuse ridadest mehed, ja koonduuse minister oli esimene, kes keskseltsi edenemisele ja sunnadele kriipsu peale tõmbas. (V a h e l h ü ü d e d.) Seda ma olen küll kuulnud, et eelmise valitsuse ajal koonduus olevat tahtnud täiel määral keskseltsi üle võtta, aga et ta oleks liikmeks tahtnud tulla, seda mina ei ole kuulnud. Aga kahjuks ülevõtmine jäi hiljaks. Ei saanud üle võtta, mokas. Ja see lõbu jääb teil saamata, ei saa enam kätte.

Tuleb tõsiselt seda suurt tööd hinnata, mis keskselts on põllumajanduse alal teinud. (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a: Palun rahu!

K. T o n k m a n (põl): Aga nüüd on keskseltsi asemel tühi koht järel. Üks kroonu büroo on asemele seatud, mida koonduus on täiel määral oma agitatsiooniks ära kasutada tahtnud. (V a h e l h ü ü e.) Mis Teie seal räägite? Selleks on täielikud andmed, olete tahtnud sellest luua oma agitatsiooni büroo. Niikaugele on mindud.

Mul oli au härra Köstriga, kui ta oli põllutööminister, Soomes käia ja seal vaadata ja huvitavat kuulda, kuidas Soome põllutööminister Soome põllumeeste vabu organisatsioone näidates kiitis, kuivõrt teguvõimsalt need Soome põllumajanduse edendamisele kaasa on aidanud. Ma olin kindlas veendumuses, et kui me koju läheme, ehk ometi sellest 25% ka meie ministrile külge hakkab, aga tagasi tulles võttis tema veel 25% lõhkumispoliitikat juurde. Vaadake, kuidas lugu oli. Tõmbame nüüd kriipsud alla ja vaatame, mida on lõhkumispoliitikaga kätte saadud, ja kas on põllumajandusel sellest kasu olnud — ainult kahju, muud midagi. (V a h e l h ü ü e.) Millega meie büroole vastu töötame? Temale ei saagi vastu töötada, ta ei suuda töötada, ta töötab iseenele vastu, aga mitte, et ta oleks mingi asutus, kes kasulikku teeks. (V a h e l h ü ü e.) Ma võtsin peakoosolekust osa, kus tuli avalikuks, et büroo juhataja agronoom Liideman käib „lapuat“ tegemas. (V a h e l h ü ü d e d.) Seda kõnelesid koosolekul ülikooli professorid ja teised. Agronoom Liideman ütles otsekohe avalikult, et temal on resolutsioonid taskus olnud. (V a h e l h ü ü e.) Need resolutsioonid, mis võeti Elvas vastu. (V a h e l h ü ü d e d.) Miks ei ole õige? Kuulge, härra Kuris, minge lugege protokollist, see on protokollis võe-

tud. Mis põllutöökultuuri edendamine see on, kui käiakse maal „lapuat“ tegemas? Vaatate ainult oma prilli läbi, kuidas saaks koondust teha, ja räägite ise põllukultuurist.

Edasi kõneldi siin väga kõrgelt sellest, et koondus olevat õige põllumajanduse huvide kaitsja. Mina kahtlen selle juures, ja ma pean otsekohe ütleva, see on enese ülistamine teiste arvel. Eelmise valitsuse ajal oleks võinud põllumajanduse kaitse täiel määral maksta panna, kui teie oleksite seda tahtnud, sest koalitsiooni koosseis oli niisugune — põllumeeste kogudest 24 koalitsioonis, koondus — 14, see on kokku 38, ja teisi, rahvaerakondlasi, kristlasi ja tööerakondlasi — kokku 24. Ei olnud kunagi kuulda koalitsioonis niisugust juttu teiste poliitiliste erakondade poolt, et teie oleksite põllumajanduse kaitseks välja astunud. Vaid ümberpöörduvalt, teid tuli alati tagant tõugata ja meelde tuletada, et teie ka ütlete endid olevat põllumajanduse toetajad. Oleksite teie vähegi kaasa aidanud, oleks see asi vähegi liikunud. Aga teie ei aidanud kaasa. Ei olnud kuulda, et koalitsioon oleks teiste erakondade pärast lagunenud põllumajanduse kultuuri edendamise tõttu, vaid koonduse ridadest tuldi ja öeldi, et nemad olevat need kutsutud ja seatud mehed, kes tahavad Põllutöömisteeriumi juhtida ja õnnistust maale tuua, ja nagu see tahe oli, kõik omamehed ametisse panna, üks sekretärriks, teine abiks, kolmas põllumajanduse direktoriks j.n.e. Vaadake, niisugune kava oli teil. Siis ütlesite, et olete kaalukeel, vaatame, kuidas uus koalitsioon tekib, ja see oligi, mis teid koalitsioonist välja viis. Nüüd laulate nutulaulu vee ääres ja panete oma saed ja kirved puuokste külge. Teid on see koalitsioonist välja viinud, et teie ei võtnud oma targemate sõnu kuulda. Kui teie nüüd tulete ja küsite, kuidas teie siitpoolt tuge leiate, siis on see iseküsimus, aga vastake, kus teie tugi siis oli, kui meie tahtsime põllumajandusele tuge? Vastake meile selle peale. Meie oleme alati tuge andnud, mis meie riigi ja rahva jaoks tarvis. Vastuseisimine on teie poolt olnud. (V a h e l h ü ü e.) Kannatage, härra Sikkar, ma vastan. (V a h e l h ü ü e.) Kas sellest on veel vähe? Lähme tollipoliitika juurde. Kui teie ütlete, et teie põllumajanduse kaitsja ja tugi olite, olge lahked, mis teie ütlesite rahaasjanduse komisjonis tuba nr. 28, kui Teravilja kaitseseadust arutati? Mis teie siis ütlesite? (V a h e l h ü ü e.) Ma tulen selle juurde. Kui mina ütlesin, vaadake, põllumajanduse kaitset on tarvis läbi viia, kes lõi siis tagasi? (V a h e l h ü ü e.) Kas rahvaerakond lõi tagasi, või tööerakond? Tööerakond tuli oma kavaga, Riigivanem tuli oma kavaga. Teie olite meie kava vastu. (V a h e l

h ü ü e d.) Ma ütlen praegu seda, et meie rukkikaitse oleks sinna samasse kohta jäänud, kui tööerakond oma kavaga poleks tulnud. (N a e r.) Ma võin seda öelda, meie oleme sunnitud ühinema tööerakonna teraviljakavaga, et miskitki kaitset saada. Meie olime sunnitud seda hädasunnil vastu võtma, kui vähegi põllumajandusele kaitset saada. Võtke see patt siis oma peale ja ärge tulge naerma. (V a h e l h ü ü e.) See on iseküsimus. Aga tõsiasi on, et teie olite just need, kes põllumajanduse kaitsele risti vastu töötasid. Ma oleksin õnnelik, kui teie seletaksite, et ma ei ole õieti Riigikogule väljendanud, kuidas rahaasjanduse komisjonis oli. Ma veel kriipsutan alla — Riigivanem Strandman'i kava oli, oli ta hea või halb, aga ta oli see, kes rukkile kaitse andis. Ja kui teie nüüd tulete ütleva, et teie need suured kaitsjad olite, siis see väide ei püsi paika. Ma ei oska ette kujutada, et üks poliitiline rühm, kes enese arvab kaunis suure olevat, et tal on niipalju julgust seda kõike nii väljendada ja enese arvele kõik kirjutada, et tema see suur tegija on. Peab tõesti julgust olema.

Lähem edasi rasvatollide juurde. Kuidas oli rasvatollidega? (V a h e l h ü ü e.) Rahaasjanduse komisjonis kukkus läbi, Teie jooksite komisjoni koosolekult välja. (V a h e l h ü ü e.) Loomulik, härra Sikkar, kui Riigikogu ei oleks rasvatolle vastu võtnud, kas nad oleksid siis maksuma jäänud? Ei oleks jäänud. Aga rahaasjanduse komisjoni ettepanek oli niisugune, et rasvatollid tulevad tagasi lükata. (V a h e l h ü ü e.) Teie olite sunnitud seda tegema. Teie loote ainult meeolu. On see maahuvide kaitsmine, kui sealiha veetakse sisse? Millega teie olete selleks kaasa aidanud, et sealiha hind ei oleks langenud, vaid ümberpöörduvalt? Praegu sealiha kilogrammi hind on turul odavam kui heeringa hind, kas see on põllumajanduslike huvide kaitse! Aga kuidas teie tööstust kaitsete, sest teie minister pani tööstuslikud tollid üle öö maksuma. Ei ole õige, et põllumeeste kogud on töösturite kaitsjad. Kuulge, minu härrad, teil peaks natukenegi häbipuna palge tõusma ja häbitunne olema tulla niisuguste kõnedega välja. Mina ütlen ainult üht, et teie ridadest oli Majanduseminister, kes tööstust kaitses. (N a e r. — V a h e l h ü ü e.) Härra Sikkar tunneb seda asja, sest ta on tapamaja direktor. (V a h e l h ü ü e.) Nii võiksin terve rea andmeid ette tuua tegelikust elust. (V a h e l h ü ü e.)

Edasi tahaksin veel peatuda nende kuulsate juurdelõigete juures. On õige, elujõuetud kohad peavad juurdelõikeid saama sellepärast, et meie maapolitika sellel alal, kus kohad liiga väikesed tehti, ei ole õige. Sest nende kohtade pida-

jatel ei leidu sagedasti kõrvalist tööd, millega end ära elatada. Nende juurdelõigetega tulete teie nüüd välja, aga mispärast teie ei kõnelenud sellest sel ajal, kui teie ridadest oli põllutööminister? (V a h e l h ü ü e.) Kuulge, neid juurdelõikeid saab ka ilma seaduseta anda. Kui meelde tuletada Maanteede seaduse teostamist ja paljut muud, siis on täielik pilt käes, missuguse orientatsiooniga koondu on. Nüüd tulevad ja kõnelevad koondusemehed, vaadake, põllumeeste kogud on ühe väga halva asjaga hakkama saanud, on koaleerunud sotsialistidega, ja selles olevat suur pahe.

Ma juhiksin veel ühe asjaolu peale tähelepanu, nimelt kõneles siin härra Laur väga suure paatosega ja üleolevalt, et meie majanduseelu, riigi majandusepoliitikat juhtivat Puhk ja Pojad. Ma ei tea, kuidas Puhk ja Pojad praegu majandusepoliitikat juhivad või kuidas nad seda tulevikus juhtima saavad, kuid ma tean, et Puhk ja Poegade äri on jõukas äri. Sellest jõukusest annab tunnistust see, et kui nisutollide küsimus oli rahaasjanduse komisjonis arutusel, siis selgus, et tollide tõstmise korral olid teatavad viljaärid väga palju teeninud. Ei saa ju kellelegi pahaks panna, kui äri jõukas on. Kuid sellejuures olen arvamusel, et Puhk ja Pojad ei ole tänapäeva äri, vaid on vana äri, ja ma juhiksin tähelepanu sellele, et Puhk ja Pojad rõõmuvad ka sel ajal, kui koondus koalitsioonis oli, sama hooga, kui praegu. Seepärast ei maksa ette heita, et Puhk ja Pojad meie majandusepoliitikat ette kirjutavad. Kas meie näiteks saame seda pahaks panna, et koonduse erakonnal on suur agitatsioonikaader maal, ja selle kaadri ülalpidamine nõuab väga palju raha? Ta on olemas ja muud midagi. (V a h e l h ü ü e.) Ma toon vaid võrdlused näiteks, tõmban paralleele. Siin ei ole midagi pahaks panna.

Kuid ma tahaksin lõpuks veel peatuda selle küsimuse juures, mis puutub põllumeeste kogude sotsialistidega koaleerimisse. Kui siin on küsitud ja tähelepanu juhitud, kuidas Tonkman ja Johanson saavad ühes töötada, see olevat arusaamatu asi. Minu arusaamise järgi ei ole siin mingit arusaamatust, vaid see on täiesti loomulik kokkulepe, (V a h e l h ü ü e.) ja ei midagi muud. Mina olen härra Johanson'iga töötanud mitu aastat ühes komisjonis, ja oleme üksteisele mõnikord teravusi öelnud, kuid on ka kokku lepitud.

Mis puutub poliitilisse ilmavaatesse, siis minu arusaamise järgi ei ole põllumeeste kogud oma poliitilist ilmavaadet ega ka sotsialistid oma poliitilist ilmavaadet üksteisele peale sundinud, vaid nemad on vabakokkuleppe alusele jäänud. (V a h e l

h ü ü e.) Aga üks on kindel, et meie oma majanduseelu niiviisi edasijamist enam ei saanud õigeks pidada, kui senini oli seda aetud. Tervendust oli tarvis. (V a h e l h ü ü e.) Õige, ka värsket verd. Need kaks suurt erakonda, üheltpoolt sotsialistid, kelle seljataga on meie Riigikogu valitiaskonnast tervelt $\frac{1}{4}$ ja teiselt poolt põllumeeste kogud, kellel on natukene vähem, nimelt 24%, on kaks suuremat erakonda, ja peab ütlema, et need on meie riigielus kandvamad. Ei saa kuidagi viisi lubada, et meie majanduseelu juhtimine niisugust rada läheks, nagu ta nüüd läks. Kui teie püüate õigustada oma sirgemat majandusepoliitilist joont, siis ei oleks meie majanduslik olukord mitte niisugusesse umbkotti sattunud, nagu ta praegu on. (V a h e l h ü ü e.) Kuulge, meie ütlesime seda juba aastate eest ja juhtisime teie tähelepanu sellele. Oleme alatasa öelnud, et põllumajandus on see, mis meie riigi alustugi on.

A. S a l u m (as, fakt. märk.): Rkl. härra Tonkman'i poolt ettetoodud väide, et Elva põllumeeste koosolekul põllumajanduse nõuande büroo juhataja härra Liideman on poliitilise kõnega esinenud ja vastavad resolutsioonid seal ette pannud... (V a h e l h ü ü e.) ja härra Tonkman'i poolt on öeldud, et härra Liideman on resolutsioonid taskust välja võtnud ja ette pannud, see väide on ebaõige ja ei vasta tõele. (V a h e l h ü ü e.) Härra Tonkman, Teil on teada, et Elva põllumeeste koosolekul vastuvõetud resolutsioonid on igale Riigikogu rühmale kätte saadetud, ja võite lugeda, misugused need on. Härra Liideman pole kunagi neid resolutsioone ette pannud, need poliitilised ettepanekud olid tehtud põllumeeste kogude sekretäri härra Anderson'i poolt, mis aga kõik tagasi lükati. Teised ettepanekud olid põllumeeste eneste poolt üles tõstetud, ja need võeti vastu.

Seda koosolekut põllumeeste kogude häälekandja „Kaja“ nimetab rahvaerakonna „lapuaks“. Teie rühma liige härra Tupits teab, kas see oli „lapua“, kui talle Rõngu koosolekul seletus anti.

K. A s t (stp, fakt. märk.): Oma kõnes eile ma ütlesin, et maapanga president härra Lehtman oli samal ajal Kommerts Pangas palgalises ametis. Nüüd on tagantjäreli mõned lehed kahtlust avaldanud, et kas minu seletus ka õige oli. Mina võin kinnitada, et see tõesti nii on, et härra president Lehtman oli Kommerts Pangas ametis ka tol ajal, kui ta ise seda avalikult eitas. Eriti halb oli asi sellepolest, et ta oli ilma panga juhatuseta otsuseteta omavoliliselt maapanga summasid paigutanud Kommerts Panka, millega

väga kergesti oleks võinud maapangale kahjusid juhtuda. See asi on sünnitanud maapangas väga piinlikke omavahelisi seletusi presidendi ja direktorite vahel.

K. Tonkman (põl, fakt. märk.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Faktilise märkusena pean tähendama järgmist. Ma ütlesin, et agronoomilise büroo koosolekul ütles agronoom Liideman, et temale olid need resolutsioonid 3 päeva varem kätte antud, mis Elva koosolekul vastu võeti. Seda olen ma öelnud ja seda öeldi ka büroo koosolekul.

Vaheaeg kl. 19.25 min. — kl. 19.50 min.

Koosolekut juhatab Esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretär **A. Schulbach**.

R. Penno (as, fakt. märk.): Ma pean faktilise märkusena kaht asjaolu õiendama.

Ajalhed on minu kõnet tsiteerides toonud ühe teate ekslikult, parandamata stenogrammi järgi, — nagu oleksin ma öelnud, et meie rühm olevat omavalitsuste kaotamise poolt. See ei ole õige. Olen kõnelenud maavalitsuste kaotamisest. See mõttekäik selgus ka minu kõnest. (V a h e l h ü ü e.)

Teine küsimus, mida õiendada tahtsin, on küsimus, mida puudutas rkl. Ast oma faktilises märkuses maapanga juhatuse esimehe Lehtman'i kohta.

Minul ei ole teada need vahekorrad tema ja Kommerts Panga suhtes. See jääb tema asjaks. Mul on aga teada maapanga summade mahutamises teistesse riiklikudesse ja erapankadesse, sest olen juhuslikult ühtlasi maapanga nõukogu liige. Tean, et need küsimused on maapanga nõukogus arutamisel olnud ja omavolilisest mahutamises ei või juttugi olla, nagu seda rkl. Ast kõneles. (V a h e l h ü ü d e.)

M. Laarmann (põl): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Ei pruugi karta, et ma pikalt sõna võtan. Tahtsin ainult mõned üksikud märkmed teha. Tahtmata peab reageerima nende süüdistuste peale, mis koonduse rühma ridadest esile toodi ja mis tingimata selgitust nõuavad. Üks niisugune väide oli, kus taheti tembeldada kõik põllumeeste rühma kuuluvad inimesed ärimeesteks. Minu arvates ei ole äri küll niisugune elukutse, mis häbistada võiks meest. Meil on ärimeeste ringkondi küllalt, ja sinna kuuluvad auväärt inimesed, aga nagu igas kutses, on ka seal niisuguseid, kes ei vääri seda nime. Kui aga tahetakse külge riputada üht või teist kutsset inimestele, mis neile võõras, siis see mõeldav ei ole. Ma ei tea ennast kunagi ärimehena teotsenud olema, võib-olla

niipalju, kui ma oma majapidamisest vilja või hobuse olen müünud. Kui sedasi, siis peab iga põllumees ärimees olema. Ja ma ütlen, mida parem ärimees selles suhtes on põllumees, seda parem on see tema majapidamisele. Selles suhtes võtan koonduse rühma etteheite omaks, et põllumees peab teataval määral ka hea ärimees olema. Aga minu arvates ei tohi kuskil rühmas niisuguseid ärimehi olla, kes halba varju oma nime ja tegevuse peale heidavad. Hilja aegu kuulsime meie härra Ast'i seletusest, kuidas mõnikord toimetavad need inimesed, keda on pandud valitsuse poolt rahva usaldusekandjaks teatavatele vastutuserikastele kohtadele. Enne Riigikogu vaheaega kuulsime siit kõnetoolilt, kuidas maapanga president olnud erapangas juhtiv palgaline tegelane, enam veel, ta olevat panga juhatuse teadmata paigutanud maapanga rahasid erapanka. Meie teame, milline rahapuudus praegu valitseb põllumeeste seas ja igalpool. Teame, kuidas kulutatakse pangauksi, et mõnda väikest summakest saada. Kuid nüüd kuulsime, kuidas mõnelpool toimetatakse: selle asemel, et vastu tulla hädalistele, juhitakse maapanga raha mujale ja paigutatakse sinna. Meie arvates on enam kui tarvilik, et Vabariigi Valitsus siin teatud selguse muretseks ja siin vastavad järeldused teeks, sest praegusel korral ei ole enam kindel, et niisugused ärimehed toimivad sarnaselt, nagu rahvas soovib ja valitsusele vastuvõetav. Loodame, et siin tarvilikud sammud tegemata ei jää, et rahuldatakse meie seltskonda.

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui siin kõneldakse ärimeestest, siis tänane, niisuguseid ärimehi ei tahaks meie oma keskel näha. Kui põllumeestele ette heidetakse ärimeheks olekut, siis ma teatan, et ma olen teatavas mõttes aus ärimees. Ma lähen laadale, müün seal oma lehma. (V a h e l h ü ü e.) Muud äri ma ei tea end tegema. Ma müün oma põllusaadusi ja seepärast olen ärimees. Aga kas saavad need härrad koonduse rühmast, kes etteheiteid teevad meile, puhtad olla teistest äridest, see on nende oma asi. Kui keegi on oma äriaga seotud, siis ei maksa sellest teistele poomisnööri teha.

Aga hoopis teine asi, millele nii ilmsüütult vaadata ei saa, mida ma veel natuke illustreerida tahtsin, on maa huvide kaitsmine. Koonduse ridades arvatakse end sellel alal väga silmapaistval kohal olema. Vaatame, mis koonduse rühma tegelased on suutnud väljaspool, rahva teenistuses korda saata. Juba lugupeetud eelkõneleja härra Tonkman näitas ühele asjaolule, mis selgesti illustreeris, misseele huvid on mõnel rühmal kõigepealt silmapiiril seisnud ja südamele kõige lähemal olnud. Minu nime nimetati ka ja hei-

deti mulle ette, et minul olevat ärimees-
tega kokkupuutumist, sest et mina raha-
asjanduse komisjonis olen olnud tollide
seaduse aruandja. See on õige. Ma olen
seaduse aruandja, ja kui tahate mulle seda ette
heita ja arvate, et ma suur ärimees olen,
siis olge head. Praegu on väikene tollide
asi minu käes aruandmisel, ja ma ei tea,
et ma oleksin siiski, kompveki või mõne
muu asjaga kaubelnud. (V a h e l h ü ü e.)
Ega nii väikesi asju mina ei müü, see on
õige küll. Seal Teie, härra Lorenz, ütlete
väga õieti, siiski ega sibulaid mina ei müü.
Aga mis selle tolliloo juures siis Teie
imestust äratab? Ega ometi see, et koa-
litsiooni rühmad kaitsesid neid tollita-
riife! See on ju ometi päris loomulik.
Need tariifid olid maksma pandud valit-
suse poolt, ja kui keegi rühm korralikult
koalitsioonis tahtis olla, siis ei võinud ta
ometi segadust sünnitada sel moel, et üle
öö valitsuse tahtmise vastu tollisid muuta
oleks püüdnud. Ja peab ütleva, et kui
kindel nõudmine tuli valitsuse poolt, siis
meie ei muutnud neid, ja lugupeetud raha-
asjanduse komisjoni liikmed teavad, kas
meie saime ühe tipsu võrra tollidest maha
võtta, kuigi komisjon seda soovis. Kas
teie mäletate, kui härra Anderkopp tegi
riidetollide kohta mõnesugused vähenduse-
parandused, peale selle samasugused kat-
sed teiste poolt saapa- ja nahatollide alal,
sest praegune toll on naeruväärt kõrge,
siis ei saanud neid Majanduseministri
vastuolekul läbi viia. Härra Oinas teab
väga hästi, milline mäng oli tollitariifide
määramisel saabaste jaotamisel raskuse
järele kategooriasse. Selgus, et nii ras-
keid saapaid ei olnud olemaski, nagu eel-
nõus oli ette nähtud. (V a h e l h ü ü e.)
Härra Loosalu, kui Teie teised väited ka
nii õiged on, nagu see praegune, ma pean
ütleva, et neil mingit kaalu ei ole. Teie
rääkisite siin õige pikalt, aga Teie väited
on sarnase raskusega, et nendega arves-
tada ei saa. Minu poolt oli komisjonis
ettepanek tollide vähendamiseks. Ma võin
teile isegi kuupäeva nimetada, mil ette-
paneku tegin. (V a h e l h ü ü e.) Ah
usute, väga hea, Teie vabastate mind siis
sellest vaevast. Minu arvates oli tollide
kõrgendamine teataval määral tarvilik.
Meie kuulsime rahaasjanduse komisjonis,
kuidas väljamaa kaupa, nimelt tekstiil-
kaupa, väga palju sisse veeti, ma ei ole
aga veendunud, et meil ka saapakaup nii
sissetungivaks oleks muutunud, sest nagu
andmed näitavad, ei ole selle ka praegu
pealetungivat tendentsi. Tekstiilalal oli
aga väljamaa saadustega suur konkurent,
ja minu isikliku arvamise järgi oli seal
tollikaitse tarvilik. Komisjonis seati kokku
nimestik esemete üle, mida meil kodu-
maal ei valmistata. Võib-olla seal oleks

võidud valitsuse ettepanekut parandada,
ja need esemed tolli alt vabastada, aga
Majanduseministri poolt oli kindel nõue,
et pidi seadus nii vastu võetama, kui ta
oli esitatud. Kui lugu nõnda... (V a h e l h ü ü e.) Jah, härra Loosalu, meie ei saa
ju tollidega nii mängida, nagu sealpool
tahetakse: ühel päeval pannakse telegraafi
teel tollid maksma, teisel päeval võetakse
maha.

Edasi ma toonitaksin üht teist nii väga
kiiret lugu, mis kiires korras taheti raha-
asjanduse komisjonis läbi ajada, aga kah-
juku see ei puutu ka otsekohe põllumajan-
dusse, see on Kreenholmi ja Narva jõu-
jaama asi. Räägitakse küll ka, et põllu-
mehed sealt peavad elektrit saama. Ah,
nüüd tuleb härra Maaker oma vahelhüü-
dega, paluksin väga! (N a e r.) Oh, seal
on palju, meie igatahes ei ole mitte. (V a h e l h ü ü e.) Laidoner, Siivert ja teie
olite seal, mäletate väga hästi. (V a h e l h ü ü e.) Oh, seal oli mitu neid härrasid.
Kui ma ei eksi, siis olite Teie ka seal.
(V a h e l h ü ü e.) Ma ütlesin ühe nime
ära, härra Siivert ja härra Laidoner olid
seal vastu võtmas. Kui tahate, ütlen kol-
mandat korda veel. Ma rääkisin, kes
Narva veejõu kontsessiooni andmist kü-
rustada püüdsid, kes huvitatud olid seda
tegema. Meil ei ole absoluutselt Narva
jõe värgiga midagi tegemist. (V a h e l h ü ü e.) Kui mina õieti mäletan, on mul
siin teises aktis nimekirja selle üle, kes
sinnasõiduks kutse said Majandusemi-
nistrilt. (N a e r.) Ministri nimi oli härra
Johannes Zimmermann. Kui teie veel
muud teadet soovite, võin seda ka anda.
Vaadake, räägitakse, et need kaks asja-
olu härra minister Zimmermann omal al-
gatusel teinud ja ette võtnud. Aga kah-
juku ei või öelda teiste tollide kohta seda,
et neid nii kiiresti oleks maksma pan-
dud. Kui siin näiteks meelde tuletame
rukki kaitseseaduse lugu, odratollisid
ning nisutollisid, siis pidi seal visalt siku-
tama, kuni nad läbi läksid. Teie mäle-
tate, kui sitke see võitlus seal oli. Ja
mõnikord, kui olid niisugused asjad, mil-
lest härra Sikkar huvitatud — härra Sik-
kar saab väga ärritatud, kui meie ras-
vast räägime — kui rasvast räägitakse,
siis härra Sikkar'il on rõõmsam meeleolu.
Härra Sikkar, kui rasvatollid olid raha-
asjanduse komisjonis arutamisel, siis oli
üks rühm koosolekuruumist ära auranud.
Niisugust põllumajanduslikku kaitset
oleme koondusemeeste poolt näinud. (V a h e l h ü ü e.) Mul ei pruugi teile kõiki
neid väikesi asju meelde tuletada, kuidas
teie tegutsesite põllumajanduse kaitse
alal. Ma tuletaksin ainult meelde üht
asja. Nüüd on härra Soonberg erapoo-
letu, seekord ei olnud härra Soonberg
erapooletu, vaid ta oli teie rühmas ja juh-

tis töö-hoolekandeministeeriumi. Seal oli väike summake — 10 miljonit. (V a h e l h ü ü e.) Minu arvates on see summa väike selle suure häda kohta, milleks teda vajati. Nimelt see väike summa oli määratud maakorterite ehituse peale. Aga selles on Teil täiesti õigus, härra Lorenz, minu arvates on see lõpmata väike summake selleks otstarbeks. Teie arvates on see summa muidugi lõpmata suur, ja sellepärast teie minister andis selle summa alevitele. Ma saan ju aru teist — teie arust ei maksnud selle väikese summaga midagi peale hakata, tarvis see mujale ära anda! See oli teie maahuvide kaitse! Sarnaseid väikesi asju on palju, ärme neid meelde tuletame.

Aga see suur maahuvide kaitse minu arvamise järgi ei ole, mille kohta härra minister Zimmermann siin seletusi andis. Ta seletas, et 1928/29. aastal olevat riigi poolt antud võlgasid põllupidajatele $7\frac{1}{2}$ miljonit krooni. Nüüd olevat sellest summast 1.300.000 krooni järele jäänud, ning seletas pärast, et need summad muus osas olevat kõik sisse võetud. Ja ta leidis selle väga suure põllumajanduse toetuse olema, kui lühikese aja jooksul on suudetud põllumeestelt odavaprotsendilist laenu niipalju sisse nõuda, et sellest praegusel ajal on 1.300.000 krooni järele jäänud. See on ka üks suur põllumajanduslik toetus, kui odavaprotsendilised laened ruttu sisse nõutakse ja ei leita abinõusid, kuidas neid pikendada. Aga küll leitakse võimalusi, kus maapangast raha viiakse erapanka hoiule. Teie kutsusite välja niisugused väikesed õiendused, ja ma peaksin teile veel midagi meelde tuletama. (V a h e l h ü ü e.) Ah teie soovite. Väga illustreerivaks looks on Virumaa lugu, härrad Köster ja Penno teavad sellest paremini. See ei ole mitte see Virumaa lugu, kus kära tõusis, ja mehed hõiskasid, see on üks teine lugu, ja hoopis kurbloomisem lugu. Nimelt taheti maavalitsuse poolt toetust anda Jäneda põllutöökoolile. Sellega ei olnud aga koondus rahul, sest see ei olnud ju nende arust põllumajanduse toetamine, sellepärast anti see summa Kunda alevi noorsoo seltsile, ja härra Köster on selle poolt hääletanud. (V a h e l h ü ü e.) See on hirmus kange maahuvide toetamine, ja põllumajandus saab sellest suurt kasu, kui põllutöökoolilt summad ära võetakse ja antakse alevi noorsoo seltsile toetuseks, ja asunikude kaitsmine on see muidugi ka, seda on koondus nii rängasti teinud. Ma juhiksin edasi tähelepanu veel mõnele asjale, mida äkki meelde võib tuletada. Mäletan, ükskord oli kokkupõrge sellekordsel eksministril Köstril eksriigivanem Tee mandiga. See oli mõisnikkudele tasumaksmise asjus. Arvan, et tasu peab

maksma. (V a h e l h ü ü e.) See summa oli 24 miljonit. Kuidas see nii kergesti teie ajal lipsas teisele küljele, see on muidugi suur asunikude toetamine. Siin on aga veel mõned väikesemad asjakased, kuidas härra Zimmermann omal ajal asunikke toetas. Mul on väikene väljavõte sellest. 1925. a. härra Zimmermann ütles: „Selleks, et asundustalud püsiksid, on tarvis, et nende saajad omale hooned peale ehitaks. Alles siis omab talu oma väärtuse. Kui talu on võimalik kui põllumajanduslikku üksust pidada, siis võib niisugust talu anda põlisele tarvitamisele.“ Ja võeti vastu sel korral ka seadus, et kohti ei kinnistata enne asuniku nimele, kui on hooned peale ehitatud. Siis alles võivad nad koha põliseks tarvitamiseks ja omanduseks õiguse saada. See oli muidugi jälle asunikude toetamine. Praegusel korral näete küll, kui raske mõnel pool see majade ehitamine on, ja kuidas selle tagajärjel kohtade kinnistamine venib. Aga arusaamised on nii väga mitmesugused. Väga iseloomustav on siin üks väike näide, kuidas koondus põllumajandust toetab. „Postimees“ kirjutab selle kohta. Nimelt on endine Põllutööminister tahtnud põllumajanduse kaitseks midagi korra saata, aga üks teatud teine minister on selle peale kangesti kade olnud, et mis nüüd ta niipalju seal ära teeb ja et ta selleläbi nagu üksiks asunikude sõiduvette. (V a h e l h ü ü e.) Teie teate väga hästi, mis seal tehtud või tegemata jäetud, aga ega seal vähem küll ära ei tehtud, kui Teie, härra Köster, seda tegite.

Maavalitsuste kaotamise asjas ütles alles hiljaaegu härra Penno, et nad ammu on püüdnud maavalitsusi ära kaotada, sest et see üks kulukas aparaat olevat. Aga mul on siin üks väike väljalõige „Maast“. Härra Loosalu teab seda lehte. Täna ta ütles, et ta on suuga ja südamega kaitsnud seda mõtet, et maavalitsused tulevad kaotada. 1929. a. aga kaitseb ta alles maavalitsusi. (V a h e l h ü ü e.) Seal ta väidab, et kui põllumeeste kogude rühma kuuluvad inimesed on tahtnud valdade liitu asutada, siis see olevat valdade kutsumatu eestkostja, kuna sel ajal ei olevat mingit muud tagamõtet, kui et kogud tahtvat maavalitsusi kaotada, aga tema arvates maavalitsused tuleksid alles hoida. See on ju küll vist hirmus kaua aega tagasi: mõelge ometi, 1929. a., siis olete teie selle kirjutanud maavalitsuste kaotamise vastu.

Kuidas koonduslased ise oma mehi tunnevad ja hindavad, selleks on kõige kujukam nende endi iseloomustus. Nad soovivad nimelt Jakob Saare asemele üht teist kandidaati Riigikogusse ja seal nad iseloomustavad oma mehi ja nende püüdeid järgmiselt. See kirjutis hakkab

nii peale. (V a h e l h ü ü d e d.) Küll ma ütlen ka seda. „Ühel nimekirjal on esimesel kohal Jakob Saar.“ Ma arvan see härra, kes Riigikogus on. „Kust tema oli? Kust tema tuli, kes tema on ja mis tema tegi? Enne ei olnud Eestis kuulda Jakob Saar'est. Vene riigi lagunemisel, kui paremad meie rahva pojad kodumaale tõttasid oma riiki looma, ei olnud nende seas Jakob Saart. Vabadussõja ajal elas Jakob Saar rahulikult Venemaal. Kui raske heitluse järele maa ja vabadus kätte võidetud, ilmus meile ka Jakob Saar.

Eesti on lahke oma poegade vastu, ka nende vastu, kes tema sünnitamise valudest ei hoolinud. — Jakob Saar sai Järvamaal loomavelskeri teenistuse ja loomaarsti krundi. Kas ütles tema selle eest aitama? Ei. Jakob Saar'el tõusis isu. Varsti on Jakob Saar asunikkuude „asjatundja“ ja rohkete lubamiste tõttu, nagu see Venemaal, kust tema hiljuti tuli, moeks, on Jakob Saar Riigikogus. Esimene töö asunikkuude „asjatundjal“ on see, et ennast asnikuks teha. Kuidas see sünnib? Riigikogu liikme käes on kõik võimalik. Loomaarsti krunt võib käest ära minna, kui loomaarste juurde tuleb ja loomavelskereid enam tarvis pole. Ja ennäe! Riigikogu liige Jakob Saar on Veinjärve asunik loomaarsti krundi peal ja loomaarstile on Sandhofi liivakünkast uus krunt ilma hooneteta välja mõõdetud. Kas nüüd aitab?“ (V a h e l h ü ü d e d. — J u h a t a j a koputab haamriga. — V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a: Rkl. Fuks, kuulsin Teie suust ühe vahelhüüde Riigikogu liikme suhtes põllumeeste rühmast, mis inetu on, ja sellepärast teen Teile märkuse.

M. L a a r m a n (põl): Aga selles stiilis läheb terve lugu edasi ja seal tuleb veel iseloomustusi, mis meile väga tuttavat. Meie teame, kuidas härrad asunikud omas suures põllumeeste ja põllumajanduse kaitsmise huvides on saanud tuulemurde ja metsi, ja kuulsimegi siin hiljuti ühe Riigikogu liikme suust, et metsade jaotamine ei olevatki riigivaranduse jaotamine. (V a h e l h ü ü d e d.) Selle iseloomustuse lõpul seisab: „Teise nimekirja esimesel kohal on praeguse Riigikogu abiesimees Rudolf Penno. Kes on tema?“ Seal öeldakse, et tema on tubli mees, ja tehakse ettepanek eelseisvail valimistel hääletada selle nimekirja poolt, kus esimesel kohal on rkl. Penno. Nii et meie nüüd teame, mida need härrad oma meestest arvavad. (V a h e l h ü ü d e d.) See tuleb nüüd nii välja, nagu Torma kõrtsis on sündinud, kus uhke jõulupuu tehtud j.n.e. Nii on ikka ja alati olnud. (V a h e l h ü ü e.) Kui nüüd siin kuulata

härrade koondusemeeste enesekiitust, siis tekib minu südamesse kahtlus, kas nende inimeste enesekiituse kõla mitte õõnsaks ei ole jäänud ja kas nad selle enesekiituse juures — noh, mis öeldakse enesekiitusest —, kas nad seal midagi vastikut ei tunne? Tõsi ju on, et kõigil inimestel ei ole kõik meeled küllalt arenenud. Ma olen näinud inimest, kellel kuulmismeel nõrk on, mõned jälle ei näe värvi. Sellepärast ei pane ma imeks, kui härrad koondusemehed seda suurt pasunapuhumist enese kiituseks ise hästi ei kuule. Kui siin esines üks koondusemees kõnega, kes on jumala armust luuletaja ja kes siit ühe luuletuse ette kandis, siis tundus sellest kogu see pahameel läbi, et nemad praegu on koalitsioonist välja jäetud. See on õige, ja siin ei ole midagi parata. Neil olid igatahes paremad lootused. Mul on üks dokument käepärast, mis aitab tõendada, et see lootus tõepoolest olemas oli. See on üks saksakeelne leht, kus ilmunud üks pilt, mille pealkirjaks: „Der neue Ministerpräsident von Estland, Köster“, ja milles on edasi öeldud: „bisher Verteidigungsminister, wurde mit der Bildung der neuen estländischen Regierung nach dem Rücktritt des Kabinetts Strandmann beauftragt.“ Kas see ei olnud natuke vara? (V a h e l h ü ü d e d.) Vaadake, kui tänast kõnet kuulata ja ka eilseid, siis pole imeks panna, kui see pilt Saksa lehte natuke vara sisse läks. Pandi lehte igaks juhtumiseks. Aga oleks ta täppi läinud, kujutage ette, kui ilus asi oleks olnud! Ühel hoobil oleks siin ja seal teada olnud Eesti uus ministerpresident. Saksamaal oleks kirjutatud, et Eestis on üks uus ministerpresident, kes on — nagu mõnel pool öeldakse — doktor Köster.

R. P e n n o (as, fakt. märk.): Faktilise märkusena on mul au järgmist teatada. Viimase valitsuse kujundamise eel, eriti eelmise valitsuse täiendamise puhul, on mitmesuguseid provokatsioonilisi teateid lehtedesse juhitud, ja need provokatsioonilised teated on ka ajalehtede poolt ära toodud. Näiteks see, et meie rühm lepib Riigivanema poolt esitatud kandidaadiga ainult sel tingimisel, kui meie üks inimene Põllutööministri abiks saab. Muu seas on siis ka nimetatud inimest, keda meie rühm ega meie erakond pole kunagi oma ridades näinud.

Samasugune provokatsiooniline lendleht on ka omal ajal Järvamaal laiali loetatud, kus minu nime halvasti on tarvitatud. Ja kui nüüd tahetakse neist provokatsioonilistest asjadest järeldusi teha, siis võib ju seda teha, aga sisu sel ei ole.

J u h a t a j a: Ma unustasin teatamast Riigikogule, et rkl. Laarman, kes kõneles

teist korda, kasutas rkl. Järve' sõnaõigust ja seepärast ainult üle veerand tunni võis kõneleda.

R. Kuris (as, fakt. märk.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina ei tahtnud sõna võtta, aga päev tagasi kõneall-oleva deklaratsiooni vaidlustel rkl. Märt Martinson hüüdis siin vahele rkl. Penno'le, kes käsitas maavalitsuste likvideerimist, et mis Kuris tegi omavalitsuste liidus sel ajal, ja nüüd rkl. Laarman tõi ka ette, et omavalitsuste liidu juhil olevat teistsugune arvamine olnud. Mina lubaksin omale tsiteerida Riigikogu stenogrammi minu kõnest sel ajal, kui mina olin maa-omavalitsuste liidu esimees. Meie erakonna poliitilised tegelased ei olnud siis veel maavalitsustest väljas, ja ei olnud viimaseid omavalitsuste valimisi ka veel olnud. Sel ajal, kui mina käsitsin siinkohal omavalitsuse küsimusi üldse, härra Tonkman hüüdis vahele, et kuidas jääb meil maavalitsustega. Siin stenogramm — 5. veebruarist 1930 — on minu poolt öeldud: Maavalitsuse võib likvideerida, kui selleks korralik kava esitatakse, mis odavam, otstarbekohasem ja läbiviidav. Keda see küsimus huvitab, võib terve stenogrammi läbi lugeda.

Nii et need teated ja andmed, mis siin kõnelejate poolt minu kohta ette toodud, ei vasta tõele.

M. Laarman (põl, fakt. märk.): Härra Penno faktilisest märkusest võiks järeldada või eksiarvamine tekkida, nagu oleks minul, ettelugejal, või neil ringkondadel, kelle ridadesse kuulun, midagi tegemist selle lendlehega, mis käis Jakob Saare kohta. (V a h e l h ü ü e.) See on eksiarvamine, mida eitan. Aga ma pean ütleva, et see on trükitud osatühisus „Vaba Maa“ trükikojas. (V a h e l h ü ü d e d.)

O. Köster (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Sõna võttes ei kavatsen ma puudutada suuremaid küsimusi, vaid peamiselt reageerida kallaletungile, mis tehtud isiklikult minule ja ka sellele rühmale, millesse on au mul kuuluda.

Juhin tähelepanu asjaolule, et vaidlemise viis praeguse Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni juures on langenud ja läinud alamale pinnale, kui see kunagi eelmiste valitsuste deklaratsioonide juures on olnud. (V a h e l h ü ü d e d.) On mindud tasapinnani, kus tungitakse kallale isikutele, ja ei ole imelik, kui sellele samaga reageeritakse. Ja nii on see keerutamine ja rajavedamine selles suunas kõik aeg täna läinud. (V a h e l h ü ü d e d.) Ma ei nimetanud rkl. Martinson'i rühma, kuid nagu näete — keda see puudutab, see

vastu hõikab. Pean tähendama, et eile üks kõnelejatest vaidlused sellele madalale tasapinnale välja viis, ja see kõneleja oli Riigikogu liige põllumeeste kogude rühmast — härra Leps. Kui see toon nii edasi kestab, siis ma ei usu, et täna vaidlustega valmis saame.

Kõned on muutunud miitingulisteks. Minu arvamise järgi Riigikogu ei või olla see paik, kus miitingukõnedega üles astutakse, vaid Riigikogu on paik, kus rahva paremad pojad tõsist tööd teevad. Rahvas nõuab asjalikku tööd, aga mitte „pintseldamist“. Sellepärast, mu härrad Riigikogu liikmed, kes teie maal olete käinud, kõnekoosolekuid pidanud j.n.e., kuulete etteheiteid, et kui kaugele see võib minna, ja kas ükskord ära ei lõve mustapesu pesemine, meie oleme lõppude-lõpuks nii tüdinenud, et ei vali ei teid ega teisi ega kolmandaid. Riigikogu prestiih on alla kistud. Ja kui Riigikogu prestiih alla kistakse, tema vastu lugupidamine rahvas väheneb, siis, mu härrad, on midagi katki.

Aga, lugupeetud Riigikogu liikmed, ma lähen üksikute küsimuste juurde.

Kui räägiti eelkõnelejate poolt, et Riigikogus on tarvitatud üleolevat tooni, siis minu arvamise järele see toon sai alguse mitte niipalju Riigikogus eneses deklaratsiooni vaidluste puhul, kui juba valitsuse moodustamise juures. Pööramisest rühmade poole oli selline tunne ja arusaamine, et ühele poole pöörati silmnäoga, teisele poole seljaga, ja kui tarvis oli rääkida sellega, kellele poolpõiki selg seati, siis pidi tahes-tahtmata üle öla rääkima. Ja üleölarääkimine on üleolev toon! Kirjutati, et kristliku rahvaerakonna rühmaga ei ole üldse räägitud, ja Riigivanema kandidaat ei tahtvat nendega koostööd. Meie rühma poole pöörduti viisipärast selleks, et meie vastusest kätte saada niisugune haaramissarv, millest kinni haarates võimalik oleks olnud tõsta sihilikult üks või teine küsimus rahva silma ette ja öelda, et meie ei saanud seepärast kaasa võtta asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koondust, et temal olid niisugused ja niisugused vastuvõtmatud nõudmised. Meie olime väga vastu-tulelikud. Olime nõus valitsusse minema; aga maarahva esindajate koostööd ei tahtud, ja sellepärast tuli meil jääda opositsiooni.

Kui tegeliku töö juurde asume siis arvan, et meie kui opositsioon ülesandeid lahendame riiklikust seisukohast välja minnes, riiklikkude huvidega arvestades ja riiklikkude raamide piirides. Et aga sealjuures tuleb neis raames maa huvidega arvestada, ja niisuguse küsimustega eeskätt, mis huvitab meie valijaid, on iseenesest arusaadav. Kui see ei meeldi ühele

või teisele tiivale Riigikogus, siis võib see mitte meeldida, mis meie parata saame!

Õieti on deklaratsiooni vaidlused rohkem kahe grupi, kahe rühma vahel lahti puhkenud, see on: tööerakonna ja sotsialistide ning asunikude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse ja põllumeeste kogude rühma vahel. Eile õhtul vaidlesid rohkem esimesed, täna viimased. Meie teame, et vaidlused kahe niiõeldla põllupidajate esindajate vahel ei ole ainult meie parlamendis üksi, vaid neid on ka teistes parlamentides. Seal näeme samasugust grupeerimist, nagu meil siin. Tähendab, on põllupidajaid paremal pool ja keskel, aga mitte vasakul. Kui vaatleme Soomet, kui lähemat naaberriiki, siis näeme, et seal on keskel maaliit, kus ka meie, ja paremal tiival koondusliit, kus meie kogupõllumehed. Nii Soomes kui ka meil leiavad väikepõllupidajad oma seisukoha olema mõtlemisviisi kui ka oma asetamise järgi parlamendi keskpaigas. Kui vaatame, millele tugeneb Eesti kandvam kiht, siis peame ütleva, et väikepõllupidamisele, sest Eesti talud oma suures enamuses on väiketalud, ja sellest tingituna ei ole midagi erilist, midagi arusaamatut ega imelikku, kui väikepõllupidajad leiavad, et nende koht mõtlemisviisi poolest peaks parlamendi keskpaigas olema. See kiht on elust tugevasti vintsutatud. Noored põllupidajad, kes tekkinud maareformi tagajärjel, on elust palju õppinud, oskavad ka teiste inimeste hädadest aru saada ja ei võta niisugust seisukohta omaks, et mina üksi ainult tahan elada, ja teine seda üldse ei tohi. Nende hulgas on väga palju vabadusesõjalasi ja ka endisi mõisamõõnamehi. (V a h e l h ü ü e.) Mitte seda ma ei öelnud. Kui teie nii arvate, siis olete minust valesti aru saanud.

Ma tõin siin näitena ette Soome. Soomes on paremale tiivale koondunud suurpõllupidajad, tööstuse- ja äriilm, kuna maaliit, nagu ma juba ütlesin, on väikepõllupidajate esindus. Sellepärast klapib Soome koonduserakond, aga mitte maaliit, meie põllumeeste kogudega. (V a h e l h ü ü e.) Meie Riigikogus on ka, härra kindral Soots, sisuliselt paremal tiival töösturid ja suurpõllumehed. Kristalliseerumine on käimas, võibolla lõpeb lähemal aastail, ja siis räägime teist keelt. (V a h e l h ü ü e.) Peaaegu iga erakond püüab istuda ka mõtlemisviisi järele. Igalpool parlamentides on see nii, mitte üksi meil. (V a h e l h ü ü e.)

Ma mõtlesin, et ma käesoleva deklaratsiooni puhul sõna ei võta, kuid tahes tahtmata tuli mul kõnetooli tulla nii mõnestki küsimusest rääkima ja mõndagi küsimust valgustama. Kuulasin huviga vaidlusi eile, eriti põhimõttelises osas, ja

sain mulje, et vaidlused koalitsiooni ridadest olid sihitud selleks, et õigustada koalitsiooni rägastikku, millesse on satunud, ja näidata rahvale, et teiste võimaluste puudumisel nagu oleks sunnitud oldud seda teed valima. Kogud ja sotsialistid püüdsid ühteteist vastastikku puhtaks pesta sedavõrt, et rahvas aru saaks kaalustamise ja suudlemise alustest. Vastastikku on tiivad siinamaani endid teenitult niipalju mustanud, et suurt tööd ja suurt vaeva läheb tarvis selleks, et neid mustamisi tagasi võtta ja rahvale nüüd astunud sammu selgeks teha ja tehtud õigustada. Kui „tehtu“ õigustamise kõned rahva kätte satuvad, siis võivad need just vastupidist tagajärge anda sellele, mida taheti kätte saada. Sest kui pahem tiib kiidab paremat rohkem, kui need ise seda oskavad, ja vastupidi — parem tiib kiidab samuti üleliia, siis peab tõesti rahvale tulema mulje, et siin midagi on ime likku, arusaamatut ja tagamõttelist peidetuna. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei taha meelde tuletada praegust ja endisi aegu, aga siiski ütlen, et etteheitel, mis tehakse meile kihihuvide kaitse ja nõndanimetatud jagamise seisukohast, just samasugused olid kogudele ja sotsidele 6—7 aastat tagasi. Arvan, et ka teil sarnaseid etteheitel kuuldes lõbus ei olnud. Meie kaitseme oma valijate, maarahva, huviseid eeskätt ja astume valusalt vastu teisitimõttelejaile. Meile on öeldud, et põllumeeste, asunikude ja väikemaapidajate esindus on ilma programmiga, on ilma teeneteta j.n.e. j.n.e. Siin räägib kadedus. Meie oleme maa huviseid suutnud kõige rohkem kaitsta. (V a h e l h ü ü e.) Ka kirvest ja saest räägime.

Mis puutub programmisse siis selle juures ma ei hakka pikemalt peatuma. On tarvis võtta meie ideeline üldprogramm, on tarvis võtta meie töö programm, siis selgub teile, mille poole meie püüame, mis endale eesmärgiks seame. Kui teil küllalt aega, tahet ega oskust ei ole olnud siinamaani sellega tutvuneda, siis, lugupeetud Riigikogu liikmed, ei ole mitte mina selles süüdi.

Edasi tahaksin peatuda ainult paari sõnaga noorpõllupidajate esinduse tekkimise juures. Ajalugu temal ei ole väga pikk, ja ma püüan lühidalt valgustada. Minule on see õnn ja au osaks saanud selle liikumisega algusest peale kaasas käia, selle liikumise mured ja valud kaasa elada, selle liikumise rasketest aegadest, samuti ka rõõmudest osa võtta ja temaga läbi käia nii halvad kui ka paremad teed.

Nagu mäletame, tekkis noorpõllupidajate liikumine spontaanselt, spontaanselt selles mõttes, et neid ei rahuldanud enam olemasolevate „kaitsete“ tegevus. Tekkis

liikumine, mis iseeneses sisaldas edumeelset vaimu, sisaldas töövaimu, ja lõi esinduse, mis esmalt oli neljaliikmeline, pärast aga kasvas 14-liikmeliseks. (V a h e l h ü ü d e d.) Ei tohi tõekspidamistest rääkides isikute juures peatuda. Meie teame, et igast erakonnast on välja langenud inimesed, kes pole jõudnud ajaga sammu pidada. Näod muutuvad, tänavu on ühed, tuleval aastal teised ja ületuleval aastal kolmandad. Niisama muutuvad ka juhid, aga need põhimõtted, mis aluseks rajatud, elavad üle inimeste, üle nägude ja üle aegade. Kui meie vaidleme, siis vaidleme tõekspidamiste juures, — vaidleme nende tõekspidamiste juures, mis meil on, ja ka nende juures, mis teil, härrad kogupõllumehed, on.

Kui esimene noorpõllupidajate kongress Tallinnas ära peeti, siis seal oli inimesi meie kui ka teistest poliitilistest rühmitustest. Mäletan rkl. Ast'i säärikutest, mäletan ka teisi Riigikogu liikmeid. Liikumise loomise juures majanduslikul alal olid nad kõik tegevad. Kuid sellele vaatamata, et nad kõik „tegevad“ olid, leiti siiski, et huvide rahuldamiseks on tarvis oma jõud, oma loomine ja tõekspidamine. Leiti, et majanduslikud organisatsioonid peavad meil olema, ja pärast leiti ka, et majanduslike organisatsioonide töö ei ole üksi töö, vaid ka poliitiline organisatsioon peab parlamentlikuks tööks loodud olema, sest seal luuakse seadused, millele on rajatud majanduslikud organisatsioonid. Üks kui teine liikumine, majanduslik ja poliitiline, läksid teineteisest lahku. Ei tahetud ega peetud õigeks majanduslike organisatsioone poliitiliste küsimuste keerdu kiskuda. Mäletan aegu, kui asunikku liidu põhikirja kokkuseadmisel härra Anderkopp kaasa aitas ja juristina meile appi tuli. Mäletan kui põhikirja juures kahtlused tulid esile selle kohta, kas meie mitte eksisammu ei astu, kui uue organisatsiooni loome, kas ei saa kasutada seniseid organisatsioone, mis juba olemas on. Pööratigi kirjaga põllumeeste keskseltsi poole, milles paluti, et nemad kingiksid suuremat tähelepanu noorte põllumeeste, asunikku ja riigirentnikkude majanduslike huvide lahendamisele, et nemad võimaldaksid saada põllumajanduse-nõuande alal instruktoreid või paneksid eriinstruktoreid ametisse. Ja vastus tuli. Vastus tuli säärane, mis oli äärmiselt upsakas. Tahes või tahtmata tuli inimestel, kelle peale kongressi otsusega oli pandud noorte põllumeeste ja asunikku huvide kaitsmine, luua vastav organisatsioon. Ja alus sai pandud niisugune, et selle organisatsiooni juures ei saa olla parteipoliitilisi vaateid. Võeti seisukoht, et seal peavad olema inimesed, kes jõuavad ja tahavad tööd teha. Asu-

nikkude liidu juures töötavad mitmest erakonnast inimesed, ja keegi ei saa öelda, et seal parteipoliitilist joont oleks peetud. Seal töötab juhatuses rkl. Kärner, rkl. Kalbus j.n.e. Kellegi suust pole etteheidet tulnud, et seal oleks parteipoliitilisi asju tehtud. Leplikku meelt ei ole meie näinud ilmiski nendes organisatsioonides, mis kuuluvad tegelaste koosseisu poolest põllumeeste kogudesse. (V a h e l h ü ü e.) Noh, siis tuleb selleks kaasa aidata, et nad hääletavad. Nii näeme seda seisukorda keskasutustes, kui on ka kohapealsetes organisatsioonides. Näeme raske õhkkonna loomist ja ainult „omameeste“ sisseviimist. Niisuguse lõhkumise juures ei saa kõneleda töövõimalustest, sest katsutakse välja ajada kõike, keda võimalik on välja ajada. Meie inimestest ei ole teie suutnud veel kedagi välja ajada, aga võtame mõne teise inimese, kes oma poliitiliste vaadete poolest ei kuulu põllumeeste kogudesse, siis näeme, et head jõud on välja visatud, niisugused jõud, kelle lahkumise tagajärjel on nii mõnigi pankrott tulnud, — niisugune pankrott, mis on raske põllumeeste kogudele enestele kui ka teistele. Kõige selle tagajärjel tekib vastuvool ja see vastuvool on täiesti loomulik ja vajalik.

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Siin hõigati vahele tapamajadest. Ma peatun kui tarvilik ka nende juures, ehk ma küll tean vähe neist, sest ma ei ole isiklikult ühegi äriorganisatsiooniga seotud. Noorpõllupidajad on loonud oma majandusliku organisatsiooni, organisatsiooni, mis on tarvilik selleks, et lahendada põllumajandusse puutuvaid elulisi küsimusi. Ei ole meie süüdi selles, et meiega ja meie tõekspidamistega on liitunud ka teised talupidajad, väikekohapidajad, millest on tekkinud vihavaen meie vastu paremal ja pahemal tiival.

Kui teie räägite asunikkudest kui inimestest, kes värskelt kohtadele asunud, ja seepärast asunikud on, siis meie ei mõtle ainult neid, kes asumise seisukorras on, vaid meie mõtleme inimesi, kes teatud mõtteviisiga seotud on, ja neid inimesi ei seo mitte ainult asuniku tehniline mõiste. Teie ütlete, et niipea kui asundusekohad on kinnistatud, on selle liikumisel jalad alt ära. Eksitus. See liikumine, mis tugenev Eesti maapidajate klassile, jääb, jääb kõigi kiuste. Missugused inimesed selle liikumise eesotsas on, on iseküsimus, aga liikumine jääb ja kasvab edasi. Selleks on meil olemas näiteid teistest riikidest. Mina tõin näiteks Soome, Läti on liiga noor, et teda näiteks tuua. (V a h e l h ü ü e.) Kus kohal läbi on? (V a h e l h ü ü e.) Ei, Soomes on väikepõllupidajate liikumine üles võetud, aga seal lööb see liikumine vaevalt läbi, sest Soome maaliit peaks olema õieti juba sar-

nase liikumise esindus. Nii et Soomes võibolla on vajalik, aga võibolla ka mitte, uut liikumist tekitada, sest sarnane erakond, mis vastab väikepõllupidajate huvidele, on juba Soomes olemas. (V a h e l h ü ü e.) Lugupeetud härra Teemant, mis sellest ideoloogiast rääkida! Meie ideoloogia, sihid ja püüded, mis meie poolt üles seatud, on teatavad kõigile, ja neid võib lugeda ning kuulata. Meie ideoloogia vastab oma mõtlemisviisi poolest selle kihi ideoloogiale, missuguse peale meie ennast toetame. Võibolla tulete teie oma ideoloogiaga ja näitate tehnilist seletamisviisi, siis tulen ka mina uuesti järgmise kõnelejana.

Need loosungid, mis olid üles seatud 7—8 aastat tagasi noorpõllumeeste poolt, need loosungid on läbi lõõnud. Tagajärjed näitavad seda. On näha, et kallaletung võetakse ühelt- ja teiselt poolt ette, mis näitab, et midagi kardetakse ja kohutakse selle liikumise ees, mis on püsitud, kasvanud, ja mida takistada ei saa.

Kui toonitatakse, et Eesti rahval pidavat palju kadedust olema, siis ilmneb see suuremal määral poliitiliste parteide juures, kus minnakse viisideni, mis ei ole kohased. (V a h e l h ü ü d e d.)

Parema tiiva kallaletungi tehnika on nii arendatud, ja on niikaugele viidud, et isegi kirikuõpetajate kallale tungitakse ja öeldakse, et õpetajale, kes meie parteis ei ole, ei pruugi palka maksta. Nii ei tohi meie rahva südametunnistusega talitada. Ma ütlen, korralik õpetaja on suurema rahvavara juht, tema on sisemise hingeelu, tuleviku lootuste juht, ja teda niiviisi terroriseerida on lubamata! Ei piirduta ainult filantroopiliste ühisustega, ei piirduta pulliühisustega, vaid minnakse kaugemale, minnakse niikaugemale, millest ei ole edasiminekut, vaid millest on allakukkumine. (V a h e l h ü ü d e d.) Lugupeetud rkl. Tupits, minu ajal on kaitseliidus paigutatud ainult kaks instruktorit, üks Harjumaalt Läänemaale ja teine Tartumaale. Taalder oli vist ta nimi, kuid nimi mind ei huvita. Aga et minu ajal on mõne maakonna kaitseliiduüksuses puhastus läbi viidud, see on õige. (V a h e l h ü ü d e d.) Puhastus oli Läänemaal, kus terve juhtiv personaal sai uuendatud. Kui kaugel seal asjad praegu on, seda ei tea ma öelda, sest ma ei juhi seda ressoori.

Vaateviisidest, mis sunniti inimestele peale, räägivad praegu need, kes kergema rinnaga õhku tõmbavad, need, kes pääsenud surve alt, milles nad olid organisatsioones, mis kuulusid põllumeeste kogudele. Kaks nädalat tagasi rääkis mulle keegi agronoom, vist ta oli agronoom, et tema käest, tulles põllumeeste keskseltsi teenistust otsima, oli küsitud, mis lehte ta loeb, et kas

„Kaja“ loeb? Tema oli vastanud, et ta „Kaja“ ei loe, ja siis oli keeratud jutt nii, et ametit ei saa. (V a h e l h ü ü d e d.) Kui täna räägitakse sellest, et agronoomiline büroo on mingiks parteipoliitiliseks asutuseks saanud, kord rahvaerakonna asutuseks, kord koonduse asutuseks, siis ma pean ütlema, et arvustiku järgi, mis minu mällu on jäänud, on põllumeeste keskseltsist sinna ametisse võetud agronoomid, kui mitte enamuses siis peaaegu enamuses, ja kui need inimesed nüüd on muutunud, siis, nagu näib, on nad keskseltsis surve all olnud. Kui nad aga mõtlemisviisi ei ole muutnud, siis agronoomilises büroos on nõندانimetatud teie mehi rohkem kui teisi. (V a h e l h ü ü e.) Vigala põllutöökooli juhatajat ma ei tunne, ma ei mäleta tema nimegi. Ma palun selle kohta tõendusi tuua, et uskuda võiks.

Ma ei võta oma ülesandeks, lugupeetud Riigikogu liikmed, agronoomilise büroo kaitsjaks olla. Iga asutuse töö peab teda kaitsma, ja kui asutuse töö ei kõlba, tuleb muud asemele anda. Kui kõlbab, siis ei saa parteihuvide pärast asutust lõhkuda, asutust, mis on saanud rahvale lähedaseks. Ma ei taha teile, lugupeetud põllumeeste kogude liikmed, ega teistele, kes on või olid agronoomilistes seltsides, midagi ette heita, kuid tuletame meelde endisi aegu. Instruktorid olid oma asupaiga poolest linnas. Linnast tegid jooksisid küladesse. Nad ei saanud tungida küla elusse ja sellest aru saada, kuid iga inimene, iga instruktor katsus enesest mälestust järele jätta. Ma olin omal ajal, 11—12 aastat tagasi, Tõstamaal kooli peal, mäletan kursusi, mis anti, ning tean, et igaüks katsus enesest jälgi jätta ja seltse luua. Neid seltse tehti nii palju, et mõni perekond pidi Siberisse rändama, seltsid sõid ära. Mitte sellepärast ei asutatud neid seltse, et neid oli tarvis, vaid igaüks katsus midagi teha, kuna oleks võinud ühe ja võimsa luua, kus inimeste tööjõud ei oleks laiali paisatud. Iga instruktor kiitis oma ala ja asja ja laitis teist. Üks kiitis friisi-, teine angleri-, kolmas maakarja. Ei olnud töö ühtlustamist ega korraldamist. Maapidaja tüdines neist linnameestest lõpuni ja tegi oma aru järele. Nüüd on töö ühtlustatud, ja maa-mehel nõuandja käepärast. Kui midagi paremat teatakse, siis pakutagu, ja tuleb seda toetada ja vastu võtta, kui aga midagi pakkuda ei ole, siis ei tohi seda, mis praeguses olukorras parem on kui enne oli, mitte lõhkuda.

Faktilise märkusena tähendas vist härra Tonkman, et Soomes olevat põllupidajad koondunud ühte seltsi ja töötavat ühes. Kui vaatame Soome seda seltsi, mille nimi mul meelde ei tule, aga selle

selti liikmed kannavad vikingi laevamärki rinnas, siis näeme, et sinna on koondunud inimesed alates pahemast tiivast, sotsialistide ridadest, lõpetades parema tiivaga, inimesed igast erakonnast, kes endid põllust elatavad kui ka ideeliselt põllumajandusega kokku puutuvad. Seal politikat üldse ei tehta, vaid on lai tegevuseväli kõigile, vaatamata poliitilistele tõekspidamistele. Ja kui meie nii kaugele ükskord saame, lugupeetud Riigikogu liikmed, siis võime sellasest asjast rääkida. Kui praegune äärmine sallimatuse vaim meil valitseb, siis meie sarnast läbi viia ei saa, ehk küll see oleks kasulik meie riigile ja rahvamajandusele. Põllumajanduseliit tegi ettepaneku keskseltsile ühine töötamisviis leida ja parallelism kaotada. (V a h e l h ü ü e.) Ei, härra Martinson, see ettepanek oli enne tehtud, kui kriisijutud liikusid, see oli novembris või detsembris. (V a h e l h ü ü e.) Seda tehti mitte ühe või teise organisatsiooni likvideerimiseks, vaid selleks, et kaotada parallelismi, mis on meil tekkinud. Vastus tuli, et nad ei saa seisukohta seepärast võtta, et nõukogu ei ole koos käinud! Parallelism peaks kaduma. See oleks meie riigile tarvilik. Kuid ta ei kao enne, kui kaob põhjus, mis kutsus parallelismi esile. Üks kutsuja on poliitiline sallimatus.

Edasi puudutati siin ühe eelkõneleja poolt teravilja seadust. Teravilja kaitseküsimus on problemaatiline küsimus, problemaatiline küsimus selles mõttes, et ta üle kõvasti vaieldakse, on poolehoidjaid, aga ka vastaseid. Seisukohti arutati agronomilistes ja põllumajanduslikkudes ringkondades. (V a h e l h ü ü e.) Ma olin Viljandis, see oli aasta tagasi, (V a h e l h ü ü d e d.) ja seal puutusin kokku mõne tähtsama tegelasega teie ridadest. Ja nad ei saanud aru teravilja kaitsest ja võtsid seda sammu teisiti, sest nad kui karjapidajad olid huvitatud teistsugustest sissetulekuist. Teravilja kaitseküsimuses kestavad vaidlused praegu edasi ka välisilmas põhimõtteliselt ja läbiviimise viiside üle. Ja kui meie läheme nende viiside juurde, siis ei ole siinemaani sellele moodusele, mida Majanduseminister Zimmermann esitas, (V a h e l h ü ü e.) ja mille kohta raskeid etteheiteid tehtud, teiste poolt midagi paremat asemele osatud pakuda. Ei maksa praegusel raskel majandusliku depressiooni ajal selle peale süljata ja sõimata, kui omal midagi paremat asemele ei ole panna. (V a h e l h ü ü e.) Rkl. Soots, ma ei räägi ainult sellest, mis Riigikogu kõnetoolilt ette on toodud, räägin ka ajalehtedest, sest seal on viimasel ajal väga palju sõimatud. (V a h e l h ü ü e.) Kui omal ajal räägiti tollide moodusest teravilja kaitses, siis mäletame,

kuidas tollide arutamisel kogumehed ütlesid, et tolli peab võtma rohkemalt 100 senti puudast. Kui praegu rukkiahind on tollita umbes 100 senti puud, ja kui sellele juurde paneksime maksimaalse tolli, nimetatud 100 senti, siis oleks saanud rukkipuudast 200 senti selle asemel, mis praegu maksetakse. Härra Majanduseminister on rääkinud ajakirjandusele, et olevat praegu arutusel mingi uus kava, kuid kas selle kava tulemused paremad on kui need, mis praegu, seda meie ei tea öelda. Igatahes tollide pooldajad oleksid oma arvamisega läbi kukkunud. Kahju, et seda neile ei võimaldatud. Eile endine Majanduseminister tähendas, et kokkuostmise kava teostamise juures tuleb silmas pidada põhiküsimust, ja see on, et korragaostmisel rahakurss ei langeks. Pooldan vilja korraga äraostmist. Endine valitsus asus samal seisukohal. Leides aga, et raha korraga väljaandmiseks niipalju ei ole — otsustati järk-järgult ostutoimetust läbi viia. Aga, kui praegu on riigikassas tekkinud rohkem raha, ja võimalus avaneb rohkem osta, siis olen mina esimene, kes selle poolt käe üles tõstab. Endine Majanduseminister on kõik teinud, mis ta võimuses oli, ja nüüd veel meie rühmale kallale tungida, — see oleks rohkem, kui korralikus seltskonnas lubatud.

Edasi räägiti siin väikekohtade elujulisteks muutmiseks, väikekohtadele niisuguse kuju andmisest, et nad võimaldaksid leiba sellele perekonnale, kes seda kohta harib. Siin tähendati kõnetoolilt, et väikesed kohad olevat loodud siis, kui mina Põllutööminister olin. See on sihulik kallaletung minule, ja ma pean küsimuse valgustamiseks selle asja juures peatuma. Väikekohad loodi suures enamusel siis kui suurelki kohad, s. o. maa-reformi algaastail. Sel ajal ei olnud võimalust ega aega mingit süsteemi üles seada, oli tarvis maasaajaid rahuldada, oli tarvis rahvale maad anda. Ma olen kaugel etteheidetest, aga loodi kohti, mis ei vastanud neile nõuetele, mis üles seatud põllumajanduses. Mäletan kui ma Virumaal sain asundusetalu, siis mõisas anti 4—5 asundusetalu nii välja, et ühe asundusetalu peale pandi 3—5 mõisatöölise perekonda. Pärast ei olnud neil võimalust sealt ära minna, nad pidid kohtadele jääma, ja nii jäi neile kõigest 2—2½ ha maad. Nii tekkisid seal väiketalud. Aga ka maa-reformi teostamise juures tekkisid väiketalud kiire töö tõttu. Minu põllutööministriks olekul on palju antud seesuguste talukestele juurdelõikeid. Aga teie peate mäletama aega, kui mina olin põllutööminister, olid mõisad juba jagatud. Ja nüüd öelda, et mina olevat loonud väikekohti, — siis on see rohkem kui endale lubada võib!

Kohtade elujõuliseks muutmise küsimus on kardinaalküsimus. See on kategeoorilise nõudmisena, avaliku nõudmisena meie rühma poolt üles seatud. Sellest on räägitud nii mõnigi kord, kuid konkreetset, reljeefselt, kategeooriliselt toodi see küsimus A.R.V. koonduse poolt välja. See küsimus on paljude inimeste eluküsimus ja tahab kiiret lahendamist. Nagu räägite, teie pooldavat ka selle lahendamist — noh siis, härrad, lööme käed külge ja katsume kõikisugused jalatahapanemised, vigade otsimised kõrvale jätta ja seda küsimust lahendada ruttu ilma vaidlusteta. (V a h e l h ü ü d e d.) Härra Martinson, käsi ei ole meie tööst eemal hoidnud ja ei hoiagi neid eemal ka siis, kui tuleb kas oma koha peal põllutööd teha, või sulge peos pidada. (V a h e l h ü ü d e d.) Kohe jõuan, härra Martinson, selle juurde, missugused lahendamise võimalused olid juriidiliselt. Maaseaduse § 23 räägib sellest, et riigi metsamaadest — mille hulka kuuluvad metsaga kaetud maad, soomaad, heinamaad j.n.e. — võib ainult niipalju võtta, kuipalju tagasi antakse. Et juurdelõigete andmist juriidiliselt üldse võimaldada, oli esimene samm § 23 märkuse kustutamine, kus nimelt nõutakse, et peab niipalju maad tagasi andma metsamaaks, kui sealt ära võetud. Metsamaa alla kuuluvad ka soomaad. See oli üks halb, et ka soomaid ei saanud välja anda ilma seda paragrahvi muutmata.

See oli esimene samm, et võimaldada juurdelõigete andmist. Teiseks sammuks oli maareformi teostamise määruse muutmise ja juriidiliste vahekordade korraldamine. Mina püüdsin: esmalt — luua elujõulisi kohti, teiseks — kiirendada kohtade kreposteerimist. Minu poolt tehtud otsuseid uute talude loomise ja juurdelõigete andmise alal teostatakse veel siiani. Olles tööle nägin siiski, et vajalik on radikaalsem talituseviis, sest üksikjuhuste jupikaupa lahendamine ei anna lõplikku, soovivat tagajärge. Esitasin metsaseaduse, et juurdelõigete asja korruga lahendada. Öeldi, see seadus on halb! Minister ei ole ise seaduseelnõu tegija, seda teeb ametkond, kuid võibolla et ametkonnal ei olnud niipalju võimalusi või selgust küsimuses ning arvas, et viie paragrahvi küsimust lahendada saab. (V a h e l h ü ü e.) See oli juurdelõigete seadus, mis esitati metsaseaduse nime all, ja sellele oleks võinud Riigikogus soovitava kuhu anda. Nüüd teie olete poolt! Aga mis siis tegite? Ei teinud midagi selleks, et seadust teie maitse järele parandada ja juurdelõigete küsimust juriidiliselt lahendada ühe hoobiga, kas siis nii, nagu minu poolt esitatud, või teisel näol.

(Koosolekut asub juhatama teine abiesimees R. Penno.)

Ei, teie lõite metsaseaduse surnuks. (V a h e l h ü ü e.) Mina ei taha seda öelda enesekiituseks, aga mina püüdsin töötada niipalju kui jõudsin, hommiku kella 8 kuni õhtu kella 11, ja „Kaja“ kirjutas, et tüütab ametnikud ära. (V a h e l h ü ü e.) Mul on see number järel, seal toodi näide, et üks teine minister tulevat ministeeriumi, olevat seal ühe tunni ja kõik olevat korras! (V a h e l h ü ü e.) Siis Teie, härra peatoimetaja, ei mäleta hästi. See number on mul alles. Nüüd etteheiteid teha, väiklaselt kallale tungida — see ei ole riigimehelik, see on kitsa purde peal kaklemine.

Kindral Soots sama küsimuse juures luges ette ühe tsitaadi, mis pidi näitama, nagu oleksid kogud juurdelõikeid „ammu“ pooldanud. Mina sellest küll aru ei saanud ja ei oska tõesti muud välja lugeda kui seda, et põllumeeste kogud ülemnormati — 50 ha — ei poolda, nagu see nende seisukoht ammu olnud.

Edasi läheksin ma järgmise küsimuse juurde, mida rkl. Tonkman puudutas, s. o. 1928. a. ikalduseküsimuse juurde. Lugupeetud rkl. Tonkman andis niisuguse pildi, nagu ei oleks mind huvitanud see küsimus, nagu oleksin mina põllutööstriinistra sellele vaadanud kui kõrvalküsimusele. (V a h e l h ü ü e.) See ei ütle sugugi, et teie vaated olid õiged. Teil oli rohkem isikliku veeuputuse meeoleolu, kui veeuputust oli! (V a h e l h ü ü e.) Ma saan sellest aru, et Teie põllumaa trehvas sinna, kust vesi üle käis. (V a h e l h ü ü e.) See on õige, härra Tonkman. Ma sõitsin sinna ja seda oli väga kahju ja hale vaadata.

Mis puutub uputuseküsimuse lahendamisse, siis selleks said võetud kõik võimalikud vabad summad isegi sealt, mille kohta Riigikontroll pärast protesti esitas Vabariigi Valitsusele või Riigikogule, et on antud summad välja, mida ei tohtivat anda, ja siis minu intervjuu ajalehtedele! Teie saate aru valitsuse liikme ja ministri seisukohast. Ma ei saanud, arvestades rahvusvaheliselt ja välisriikide arvamistega, seda seisukohta omaks võtta, mida taheti mulle peale pressida, et Eesti on hukas — ots on käes! Tegelikult ei olnud see nii! Valitsuse liige, andes ajalehele informatsiooni, peab ettevaatlik olema, mitte ainult sisepoliitiliselt, vaid ka välispoliitiliselt. Ja välispoliitiliselt peab ta eriti ettevaatlik olema. (V a h e l h ü ü e.) Põllumeeste kogude demagoogia läks üle igasuguse piiri. Pressiti laenusid, mida nüüd pole kuskilt tasuda!

Oli kohti, kus ikaldus suur oli. Sai tehtud kõik, mis tol korral teha võis. Nüüd

oleme tolle aasta tagajärgedest peaaegu üle. Põllupidaja elab lootustega, ja see aitab teda raskustest üle saada. See on põllupidaja hingeelu. Ma usun, et raskustest saab üle. Neist peab üle saama. Häda on, abi on vaja, eriti põllumajandusele. Oleks tõesti hea, kui praegune valitsus, tiibade erilisel toetusel, olukorda hindab ja meie põllumajanduse hädad ühe käeviipega pühib, aga mitte ei kavatse ainult lahendada mõtteilmas oleva agraar-panga kaudu, mille asupaikagi ei teata, kas Genfis, Pariisis või Roomas, ja mille kohta öeldakse, et ta saavat kapitali, aga kelle käest ja kuipalju, seda keegi ei tea.

Pean ütleva, — ma ei taha küll teravaks minna — et nii mõnigi minu ettepanek põllutöoministrina, mis oli sihitud selle poole, et parandada põllumehe olukorda, minu lugupeetud kolleegi poolt põllumeeste kogudest nurja aeti selleks, et järgmisel päeval ajalehes kirjutada, et see ja see asi on tegemata! Ilusad teod!

Edasi räägiti metsa ametkonnast, met-sadest, nende võtmisest j.n.e. Pean ütleva, et metsa on kasutanud kõige rohkem omalajal kütteenite komitee, kes pidi metsaga varustama meie asutusi ja sõjaväge. Kannatas mets muidugi ka sisse-aetud erakorralise raielangi läbi 1924. a., aga see kannatus ei ole nii suur.

On vaieldud, kas mets peaks olema riigi või eraomanduses. Seda küsimust tuleb sellelt seisukohalt käsitada, kes metsa paremini hoiab, sealjuures teda otstarbekohasemalt kasutades j.n.e. Kui arvatakse, et ei tohi põllupidaja kätte metsa usaldada, siis on see muidugi etteheide ja kahtlustus meie põllupidajaile, et nad ei oska metsaga ümber käia. Ma toon ette Soome, seal on olukord teine. Soomes on kuni 80% metsast eramajapidamiste käes ja umbes 20% riigi käes. Seal on selleks, et liigset metsaraiumist ära hoida, olemas kindlad seadused ja reeglid, mille järele peab käima riik ja peab käima põllupidaja. Kui meil ka vastavad reeglid maksmata pannakse, mis takistaksid metsa laastamist, siis ei oleks midagi karta. Mis aitab Soome põllupidajaid nende hädadest üle? Kui 1926. aastal Soomes käisin, see on sama kord, millest härra Tonkman rääkis, siis viidi mind Porvo linna. Läk-sime talu vaatama, küsisin, kui suur on talu suurus, see on kuipalju kõlbulikkumaad. Vastati — 25 ha. Talu oli väga korralikult peetud, hooned head, ja kui küsisin, kas teil raskusi ei ole olnud, siis vastati: miks ei, on küll. Kuid kuidas üle pääsesite? Öeldi, et on 125 ha metsa, kasutavad seda nende normide piires, mis riigi poolt ette nähtud, ja see aitab. Muidugi on Soomes kasutamise võimalused suuremaulatuslikud kui meil, ja see aitab

neid nii mõnestki hädast üle. Majapidamiste juures on see teatud piires sissetuleku lisaks. Seal on enam-vähem igal talul, kui see just ei asu paljal maal, kaugel metsamaast, vähemalt 10 ha metsa. Iga vähem ja suurem talu on varustatud vastava metsaga. Meil tuleks samuti teha kohtades, kus metsamaad olemas. (V a h e l h ü ü e.) Seadus näeb seda otsekohe.

Edasi räägiti mingisugusest 30.000 kannust. Minu ajal, nagu mäletan, ei ole seesugust lugu olnud ega juhtunud. Mul tuli metsaametkonnas selle statistika järgi, mis kasutada on, kõige rohkem inimesi kohtu alla anda, kõige rohkem inimesi vabastada nende tegude pärast, kõige rohkem neid nuhelda ja karistada. Seda oli tarvis teha! Riigiametnikud peavad olema ausad ja korralikud. Kuski Lõuna-Eestis olevat maakorraldaja paluja välja visanud ja lubanud „piibutäie“ maad anda.

Edasi puudutati... (V a h e l h ü ü e.) Ma olen pikalt rääkinud? (V a h e l h ü ü e.) Väga õige, ma olen viis aastat vaikinud, laske mind nüüd rääkida. (N a e r.) Ma sain siis niipalju rääkida, kui mult küsiti, nüüd aga küsin mina ja teie vastake! (V a h e l h ü ü e.) Missugune arupärimine? (V a h e l h ü ü e.) Härrad, mul on ühe arupärimise vastus nii paks, lugesin vist teda 2½ tundi. Lugesin, ma ei kõnelenud, sest ta oli andmetega varustatud, ei saanud pähe jätta.

Edasi puudutati ka Põllutöoministeeriumi „käsipanka“, mille üle on palju räägitud ja tähendatud, et olevat üks vaba „pank“, kus raha olemas kasutamiseks. Siin on heidetud kahtlustuse variu, et just kui olevat võetud summasid, ei tea mis otstarbeks. Ma võin sellest rääkida ja öelda, millest on tekkinud see nõndanimetatud operatsiooni fond. Aga kui ma selle ette kannan, siis see vast riiklikust seisukorrast välja minnes ei ole hea. (V a h e l h ü ü e.) Ei, ta ei ole ministeeriumis, ta on kasutada riigisummadena. (V a h e l h ü ü e.) Suurust ma ei tea, ei ole uurinud. Küsige praeguselt Põllutöoministrilt, oma mehelt, küll ta teile räägib ja klaarib! Need on summad, mis on saadud mõisade inventari likvideerimisest, mis võõrandati endiste omanikkude käest. Summade vahe võõrandamisel ja jällemüümisel on tekitanud selle nõndanimetatud „operatsiooni fondi“. Operatsiooni fond käib kontrolli alla, ja ma ei mäleta ühtki juhtumist, kus selle summa kasutamise oleks tehtud Vabariigi Valitsuse teadmata: iga väliamineku kohta on vastav Vabariigi Valitsuse otsus olemas. Samasugune kord oli ka endise Riigivabariigi härra Rei valitsuse ajal. (V a h e l h ü ü e.) Teie olite hariduseminister. Teie ei pannud hoolega neid otsuseid tähele.

(V a h e l h ü ü d e d.) Ma ei heida ette härra Johanson'ile, et ta ei tea neist otsustest, sest iga minister oma kompetentsi mittekuuluvaid küsimusi vast ei pane nii tähele. Seda on tehtud iga valitsuse ajal, oma töekspidamisi ja riiklikke seisukohti arvestades on neid otsuseid tehtud ühe või teise väljamaksmise kohta. Ka neist summadest makseti endistele omanikkudele võorandatud maade eest. Kõik Vabariigi Valitsused ja Põllutöoministrid on operatsiooni fondi — „käsipanga“ — summadest ja selle kasutamisest teadlikud. See on siis see „käsipank“. Selle kohta on Riigikogu rahaasjanduse komisjonis seletust antud ja minul endal tuli maakomisjonis asja informeerida. See ei ole aga mingi saladus, seda võib igauks teada. Siin aga seda saladuseks teha ja teistele jalga kinni karata, see ei ole ilus.

Edasi räägiti siin sama küsimusega seotud asjast, nimelt mõisnikkudele tasumaksmisest võorandatud inventari eest. Pean tähendama, lugupeetud Riigikogu liikmed, et selles asjas on esile tulnud kaks korda Riigikogu liige endine Riigivanem härra Teemant. Teine kord andsin talle vastuse, millega rahule jäi ning ei tihkanud enam välja tulla etteheidetega. Esimene kord mina ei tulnud seepärast välja, et mul on pieteet Riigivanema vastu, kellega ma koos töötasin, ja seepärast ma ei võtnud siit kõnetoolilt sõna. Aga kui härra Teemant teine kord tuli oma endisele kolleegile kallale, kes temaga üheskoos küsimust otsustanud, siis võtsin sõna ja seletasin asja. (V a h e l h ü ü e.) Vahest on viisakus ka nõutav, mitte ainult julgus. (V a h e l h ü ü e.) Teie tõstsite selle üles, räägime siis nüüd sellest. (V a h e l h ü ü e.) Teine kord räägime veel, kui midagi uut on, täna aga räägime sellest.

Omalajal esitas Balti-Saksa rühm, kahjuks ei ole selle rühma liikmeid praegu Riigikogu saalis, Vabariigi Valitsusele seaduseelnõu. Omalajal võorandati endistelt mõisaomanikkudelt peaaegu kõik mõisa kohapealne inventar. Pärast seletas Riigikohus, et on võorandatud ka inventari, mis ei oleks pidanud võorandamisele kuuluma. Mõned endised omanikud alustasid protsessi, ja riik maksis neile seadusevastaselt võorandatud inventari hinna tagasi. Mõned olid aga kaebetähtajad mööda lasknud ja jäid selletõttu ilma. Seaduseelnõu tahtis ka viimastele võimaluse anda veel oma õigusi maksma panna. Ma ei tahtnud seda heameelega enam pooldada kui pöörasin kui Põllutöominister tolekordse Riigivanema härra Teemandi poole, kellest mul tol korral suur lugupidamine oli — praegu mul kahjuks seda enam ei ole, ei usu ka, et temal minu vastu seda oleks — ja palusin nõu,

mis siin teha. Härra Teemant vastas, et inimesed peavad saama, milleks neil õigus. Teemandi arvamise kohaselt esitati seadus Riigikogule. Selle asemel, et heita kivi minu peale asjas, mis õieti Riigivanem härra Teemandi töö oli, vast ehk küsite, lugupeetud härra Tonkman, oma rühmakaaslaselt härra Teemandilt, kuidas lugu oli. Nii ebakohaselt pole keegi endine Riigivanem üles astunud, kui Teemant, ja ma pean selle kivi, mis minu aeda visatud, tagasi viskama.

Edasi heideti ette, et Majanduseminister ei ole püüdnud raskel ajal laenude maksmist põllupidajatele edasi lükata. Minu teadmise järgi on ühe osa laenude maksmine edasi lükatud, kuna teist osa võimaldati tasuda viljaga ja võrdlemisi soodsa hinnaga, võrreldes turuhindadega, ja kas see ei ole vastutulek? Muidugi vaieldav on see küsimus, kui suures ulatuses sisse nõuda, võibolla rohkem, võibolla vähem, mõned miljonid rohkem, mõned vähem. Kui siin ette heidetakse, siis, lugupeetud Riigikogu liikmed põllumeeste rühmast, teie kaks meest oli ka valitsuses. Miks ei andnud teie siis neile niisuguseid instruksioone, millest nüüd targad olete? Endine Riigivanem härra Strandman juba kõneles kord siin, et valitsuses küsimused ühemeelselt otsustati. Kui olite valitsuses, siis olid kõik võimalused lahtised, need olid teie käes, ja teie ei tarvitanud seda. (V a h e l h ü ü d e d.) Mis jaoks siis istusid teie ministrid valitsuses? Süüdistage neid.

Edasi mindi maavalitsuste küsimuse juurde. Pean siin sedasama ütleva, mida juurdelõigete juures. Kui teie sama arvate, mis meie, siis lahendame ometi selle asja ära. Kui teie toote tsitaate ja räägite, et pooldate ja olete ammu pooldanud maavalitsuste kaotamist, isegi ei tea milal kongressil resolutsioone vastavaid kinnitanud — mis siis veel oodata? (V a h e l h ü ü d e d.) Härra Tupits, ma ei räägi mitte üksi teie rühmale, vaid ka teistele. Kui toome põllumeeste kogude endiseaegseid andmeid, siis näeme, et neil oli selles küsimuses teistsugune seisukoht. Meie nõuame kategooriliselt maavalitsuste kaotamist. Aga seda päevaküsimust ei ole puudutatud deklaratsioonis. Võibolla et valitsus teeb seda oma tegevuskavas, aga mina arvan, et praeguse valitsuse juures on raske seda tema tegevuskavas läbi viia.

Minule tundus, lugupeetud Riigikogu liikmed, et omavalitsuste osa deklaratsioonis kõige kahvatum on. Võiks öelda, et omavalitsuse küsimuse terve kokkuvõtte piirdus deklaratsioonis nende raamatute „jutti“ ajamisega. Muidugi, raamatud on ka tähtsad, aga see ei ole nii suur asi, mis

just deklaratsiooni peaks võetama. Seal on nähtud niiöelda „Mosjkat“ aga „slon“ või elevant on tähele panemata jäetud. (V a h e l h ü ü e.) Jah, kui räägitakse seisukohtade muutmisest, siis, lugupeetud Riigikogu liikmed põllumeeste kogude rühmast, ma toon teile näite, kui ruttu teie seisukohta võite muuta. Maakomisjonis arutati jahiseadust. Jahiseaduse juures põllumeeste kogude esindajad leidsid, et tuleb jätta jahipiirkond 100 hektaari. Sellega oleks kaotatud jahioigus omal krundil väikekohapidajail. Meie esindajad nõudsid vabadust omal krundil. Aga niipea, kui seadus läks üldkomisjoni ja kogudemehed jõudsid juba maal koosolekuil sõimatud saada, võeti meie seisukoht omaks, ja „Kaja“ näitas suure hallooga, kui tige, halb ja ajalooliselt ülekohtune olevat jahipiirkonna äramääramine. (V a h e l h ü ü e.) Kust meie teame teie seisukohti, kui ühes komisjonis nõutakse 100 hektaari ja teises mitte midagi. (V a h e l h ü ü e.) Teie nüüd ütlete, et see olevat teie seisukoht, seepärast et see on teie „praegune“ seisukoht. Lugupeetud Riigikogu liikmed põllumeeste kogude rühmast, mina ei taha teile etteheiteid teha, 25—50 ha leiab ka kaitsjaid, aga mina tahtsin näidata, et teie seisukohad ja arusaamised muutuvad üle öö. (V a h e l h ü ü e.) Võibolla räägivad need, kes komisjonist osa võtsid, need teavad seda asja paremini.

Mina unustasin ära, et härra Tonkman mulle suhu pani sõnad, mida mina pole rääkinud. Ta ütles, et mina olevat temale vastanud: „Kui tilk vett rukkikuhilate all on, et mis häda sest on!“ Kuulge, ega mina ei ole siins kuu pealt kukkunud, ega täna ilma sündinud, mina olen 40 aastat maakeral peal liikunud, ja niisuguseid sõnu Teie mulle suhu panna ei saa. See on Teie poolt ebatõde.

Mis puutub sellesse dr. Köstrisse, mis rkl. Laarman ette tõi, siis pean tähendama, et minul ega meie rühmal seesugusest asjast aimu ei ole. Väljamaal vast arvati, et meie valitsuse kriisis süüdlased oleme, kuid lugupeetud Riigikogu Esimehe käeviihe näitas tõe, sest valitsuse kukutajad peavad Riigivanema andma, ja põllumeeste kogude mehed andsid selle. Ma huvi pärast vaataksin seda pilti. (V a h e l h ü ü e.) Ei, ma vaatan pärast. Küll oli aga suur põhjus numbrit teha! (V a h e l h ü ü e.) Meile tungiti väiklaselt ja põhjuseta kallale, ja ma selgitasin osa sellest, nimelt mis mulle meelde jäi. Seesugused vassimised põllumeeste kogude rühma poolt on inetud. Need kallaletungid on südamesse haavavad. On inimesi, kes need haavamised ära unustavad, kuid palju on niisuguseid, kes meeles peavad. Niisuguses õhkkonnas ei ole Riigikogus koostöö kerge. (V a h e l-

h ü ü e d.) Niisugust õhkkonda luua Riigikogus ei maksaks, vaatamata, kes opositsioonis või koalitsioonis on.

Lõpuks ütlen seda, mida juba alguses ütlesin. Meie Eesti põllupidajad on edumeelsed põllupidajad. Noorpõllupidajad, kes on koondunud meie rühma ümber, on tarvilikuks pidanud oma esindajail, meil, Riigikogus kaitsta nende huvisid. Edumeelne maaliikumine püsib, ta kasvab suuremaks, seda hävitada ja tappa ei saa. Sellepärast olgu nii suur kui see viha meie vastu on — ega see midagi ei aita. Maa rahvas, kes hääletab nende loosungite poolt, mis meie poolt üles seatud, välja ei sure, ja niikaua seisab ka meie rühm Riigikogus.

J. F u k s (as, fakt. märk.): Faktilise märkusena pean õiendama rkl. härra Laarman'i väiteid, kes oma kõnes natukene liiga isiklikuks minnes tõi halvaks-panevalt siit ette rkl. härra Jakob Saare asundusetalu saamise lugu.

Härra Saar on tema käes praegu tegelikult kasutada oleva Veinjärve asundusetalu eesõiguse omandanud vabadusesõjasa surmasaanud vabaduseristi kavaleri perekonnalt. Sarnast kohtade eesõiguste omandamist on maareformi teostamisel ka mujal ette tulnud. Ka kogupõllumehed, teie oma ridades on isikuid, kes seda teinud, — härra Martinson ja Viljandi maavalitsuse esimees härra Lauri. Seepärast ei ole härra Laarman'i etteheiteid rkl. Saarele koha omandamises mitte õiglane.

A. T u p i t s (põl, fakt. märk.): Austatud Riigikogu liikmed! Pärast seda, kui koondus kaks päeva on kõnelejaid kõnetooli läkitanud, kes meie rühma kogu aja on materdanud, saatis nüüd koondus välja ühe kõneleja, härra Köstri, kes siit meile moraali luges ja ütles, et vaadake, kui madalale deklaratsiooni vaieluste pind on langenud. Aga kelle süü see on? Esimene sõnavõtja teie rühmast deklaratsiooni vaidluste puhul eile hommikul oli härra Penno. Ta ei püsinud sugugi niisugusel tasapinnal, kui Teie, härra Köster. Ta avas otsekohe materdamise-kallaletungi meie rühmale. Samuti võtke teie rühma liige Laur, kuidas tema võrdles siin inimesi igasuguste loomadega j.n.e. Kui vastarind niisugusele pinnale langeb, siis ei ole teistel muidugi muud teha, kui peavad sedasama keelt tarvitama, mida opositsioon tarvitab. Kui nüüd näete, et olete vastu seinale surutud, siis olete täna esmakordselt ühe tagasihoidlikuma kõneleja välja saatnud. Poleks teie niisugusele pinnale asunud ja sellel püsinud, ei oleks ka seda kahepäevalist poleemikat olnud. Olete aga nüüd äratundmisel, et võib lõpetada, siis meie selle vastu ei ole, ja võime

otsekohe deklaratsiooni läbirääkimised lõpule viia.

Kuid siiski, kasutades faktilist märkust, tahaksin paari asja õiendada härra Köstri kõnes. Kõigepealt jahiseaduse suhtes. Härra Köster ütles, et jahiseaduse asjus olevat meie üle öö oma seisukoha muutnud ja ettepaneku teinud maakomisjonis, võtta jahimaa alampiiiriks 100 ha. See ei ole õige. See ettepanek tuli valitsuselt, aga mitte põllumeeste kogude rühmalt. Kui üksikud põllumeeste kogude esindajad on maakomisjonis selle ettepaneku puhul seisukohti avaldanud, siis on see olnud nende isiklik seisukoht. Meie rühma seisukoht on, et jahioigus peab kuuluma igale maapidajale. Oleme seda deklareerinud, oleme seda kaitsnud ja kaitseme tulevikus.

Siis veel ühe faktilise märkuse tahaksin teha selle väite kohta, mis härra Köster ette tõi, et põllumeeste keskselts suruvat inimestele teatud mõtteviise peale ja nõudvat, et seal töötajad peavad teatud ilmavaatega olema. (V a h e l h ü ü e.) Nii vist ütlesite, härra Köster. Mina ei ole keskseltsiga sugugi lähemas kokkupuutumises kui Teie, kuid võiksin tuua ette andmeid, mis Teie väite ümber lükkavad. Härra Loosalu Teie rühmast ehk mäletab, kuidas valitsuse kriisi ajal endine Riigivanem härra Strandman, kui tema juures olime, seletas põllumeeste keskseltsi kohta, et tema õetütar on põllumeeste keskseltsis ametis. ja härra Strandman küsinud temalt: kas teil seal põllumeeste keskseltsis aetakse politikat ja surutakse teatud mõtlemisviisi ja ilmavaateid peale? — Mitte mingit politikat ei tehta seal, vastanud preili, midagi niisugust ei ole juhtunud. Ma arvan, et see fakt küllalt selget keelt kõneleb.

Härra Köster rõhutas siit ja kurtis, kui halb on seisukord agronoomilise nõuande korralduse alal, kuidas seal vaen, sallimatus ja paralleeltöötamine valitseb, ja pööras meie poole, nagu oleksime meie süüdi, et niisugune olukord on tekkinud. Mina pean aga tagasi tõrjuma niisuguse süüdistuse. Kõik need etteheited ja kallaletungid neile asutustele, põllumeeste keskseltsile i. n.e., on teie oma ringkonnast tulnud. Kui nüüd kahtluseseeme on külvatud ja vaen tekitatud, siis ei maksa teil selle üle tagantjärgi pisaraid valada.

Vaheaeg kl. 22.22 min.—kl. 22.44 min.

Koosolekut juhatab Esimees **K. Einbund.**

Sekretäri kohal sekretäri teine abi **O. Gustavson.**

J. Saar (as, fakt. märk.): Väga austatud Riigikogu liikmed! Siin on puudutatud küsimust härra Tupitsa poolt, nagu oleks põllumeeste kogude rühm pooldanud seda, et maaomanikkudel oleks õigus oma maa peal jahti pidada. Ma tahaksin faktilise märkusena ette tuua maakomisjoni protokoll nr. 51 selle seaduse arutamise puhul, missugusel seisukohal siis üks kui teine rühm oli. Ta ei ole väga pikk, ma loeksin selle ette. Siin § 11 arutamise puhul on Jakob Saar, asunik, öelnud järgmist: „Põhimõttelikult pooldan, et jahioigus oleks kõigil maaomanikkudel. Kui jahipiirkonna suurus on 100 ha, saavad jahipidamise õigust kasutada ainult üksikud isikud.

Jahipiirkonna suurust riigimetsamaadel tuleks tõsta 500 hektaari peale.

Teen ettepaneku, põhimõttelikult otsustada, et jahipidamise õigus ja selle õiguse teostamine oleks kõigil maaomanikkudel.

Kui see ettepanek läbi ei lähe, teen ettepaneku, võtta jahipiirkonnaks 10 hektaari.

Kui see ettepanek läbi ei lähe, teen ettepaneku, võtta jahipiirkonna alamääraks 25 ha.

A. Paulus (rahvaer.) ütles: Pooldan, et jahipiirkonna suurus oleks 100 ha.

V. Maaker (asunik): Praegune § 11 on ühe kitsa kihi huvides, linnameeste kasuks, olen selle poolt, et jahipidamise õigus oleks kõigile vaba.

J. Saar (asunik): Kui minu eelmised ettepanekud läbi ei lähe, teen ettepaneku, võtta juurde uus lõige, et eramaadel on jahioiguse edasirentimine keelatud.

A. Saar (kogupõllumees): Eraomanduse seisukohalt ei tule vahet teha suure ja väikse maa vahel. Kuid jahiloomade kaitse mõttes tuleb pooldada 100 hektaari.

V. Maaker teatab, et ta hääletab § 11 vastu, kui **J. Saare** (as) ettepanekud tagasi lükatakse.“

Sama seisukohta, mis on öelnud kogupõllumees **A. Saar**, pooldades 100 hektaari, sedasama seisukohta on pooldanud kogupõllumehed härra Teetsov ja ka härra Vann. See kogupõllumeeste seisukoht, kus kõigi maaomanikkude jahioigust pooldama hakati, tuli alles siis, kui maalt hakati „Kajale“ ja teistele ajakiriadele kirju saatma, et see õige ei ole, et teie põllumehe õigusi kitsendama hakkasite. Siis hakkasite teie, kogupõllumehed, asunikude seisukohti ka pooldama.

O. Köster (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma ei taha pikemalt peatuda, vaid pean mõned õiendused tegema selle kohta, mis siin ette toodud. Rkl.

Tupits ütleb, et ma olen tulnud oma kõnega siis, kui meie olevat seina äärde surutud olnud. Ma ütlen, et me ei ole ialgi, ei poliitiliselt ega sisemiselt, seina äärde surutud olnud, aga põllumeeste kogud istuvad ja on istunud alati seina ääres ja sinna nad ka jäävad. (V a h e l h ü ü d e d.) Pean ütleva, härrad, meil on üht ja teist ette tuua. Pidasime vaheajal nõu, kas tagasi maksta isikute kallaletungimises sama mõõdupuuga või mitte — materjale on nii palju, (näitab käega) kuid siiski otsustasime seda praegu mitte teha. Pidasime seda meie ülesannetele mitte kohaseks. (V a h e l h ü ü e.) Need andmed näitavad, need tingivad teile nime „suurpõllumees“, millest „Maaleht“ alati kirjutab.

Edasi öeldi: kes on algatanud selle kallaletungi? Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kes tuli esimesena kõnetooli lendlehtede tsiteerimisega? Kes esmalt seda tegi? Seda tegi rkl. Laarman. Ja kuhu rühma ta kuulub, teate ise väga hästi. Edasi, kes tõi kakeluse õhkkonna, sündmatuid sõnu loopis? See oli rkl. Leps, põllumeeste kogude rühmast. (V a h e l h ü ü e.) Teile kallale ei tunginud keegi. Tähendab, Laarman ja Leps algatasid. (V a h e l h ü ü e.) Kaks märkust saite, kolmanda oleksite pidanud saama. (V a h e l h ü ü e.) Siin peaks olema küllalt selge, kes kallaletungiga peale hakkas. (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a : Rkl. Köster, ma peatan Teid pisut. Ma kuulsin rkl. Leps'ilt ütlust, et juhataja erapooletu ei olnud. Ma juhin tähelepanu sellele, et kodukord keelab vaidlemise juhatajaga.

O. K ö s t e r (as) : Sellepärast see etteheide algatuseküsimumuses ei pea paika, ja on küllalt selge, kust on algatus tulnud. Selle etteheite lükkab asunikude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühm täie tundmisega ja teadmise tagasi.

Edasi olid mõned küsimused, mis puudutasid organisatsioonide poliitilist tegevust, mida härra Tupits siin õiendas. Mina nende juures pikemalt ei peata, räägin nendest teine kord, sest see nõuaks liiga palju aega. Mis puutub etteheidete tegemisse härra Penno'le, siis ei ole mina kutsutud teda kaitsma, kuid minu arvamise järgi arvustas tema deklaratsiooni ilma mingi isikliku kallaletungita, ilma eelarvamisteta, mis mahtusid täiesti niioelda korrektsuse piiridesse. Sellepärast sinnapoole etteheiteid teha, ilma et näidata, milles põhjus seisab, siis see etteheide ei pea paika.

A. L e p s (põl, fakt. märk.) : Mina pean kõigepealt faktina õiendama seda, et

rkl. Laur siin avas selle seeria isiklikuks kallaletungiks sellega, et meie lugupeetud Riigivanemale kõigepealt isiklikult kallale tungis. Kõigist neist äridest ja muist sarnaseist asjust ei sünni teil üldse rääkida. Nagu ma juba tähendasin, olete teie igalepoole äridesse tunginud, nagu härra Lehtman'i kohta ette on toodud. Mina pean kõigepealt veel seda siin õiendama, et mina kellelegi teist isiklikult kallale ei ole tunginud. Eile, kui teie minule isiklikult kallale tungisite, mind karjapoisiks nimetasite, siis ei saanud ma vastamata jätta. Härra Köster ütleb küll, et tema ei ole kellelegi isiklikult kallale tunginud, mis aga tõsi ei ole. Kui minule isiklikult kallale tungitakse, siis ei lase ma endalt kunagi vastamise õigust ära võtta, vaid kaitseen ennast nii kuidas tarvis. Nii siis naelutan ma seda siin kinni, kui teie olete isiklikkude asjade õiendamisega siin välja tulnud, siis ärge võtke ja kaevake nende tagajärgede üle. Ja pealegi, kui teie tahate asunikud olla, siis minu isiku suhtes ei ole teil mingit põhjust minule kallale tungida. Isiklikult olen ainult propageerinud seda, et asunikud saaksid pärisperemeesteks, ja alati selle poolt olnud, et nende õiguslik seisukord saaks kindlustatud.

J u h a t a j a : Rkl. Leps, Teie kõneaeg on läbi.

R. P e n n o (as, fakt. märk.) : Faktilise õiendusena pean ma lugupeetud rkl. Tupitsa märkusele, mis ta minu eilse kõne kohta ütles, tähendama, et härra Tupits eile sõna võttes oma rühma seisukohtade avaldamiseks valitsuse töökava kohta minu kõnest teistsuusel arvamisel oli kui täna. Aga ma võin öelda, et ma oma kõnes põllumeeste kogudest olen ainult kõnelenud kui erakonnast, kes istub paremal tiival, samuti kui kõnelesin sotsialistidest, kes istuvad pahemal tiival. Ma võin vabandada rkl-te Tonkman'i ja Johanson'i ees, keda ma nende voolude esindajaina nimetasin, et ma nende nimed üldse siin ette kandsin, aga muid isiklikke asju ei ole ma põllumeeste kogude suhtes mitte käsitanud. Oma kõne rajasin ma valitsuse deklaratsioonile ning olen analüüseerinud deklaratsioonis ettetoodud põhimõtteid. Kui ma seal üksikuid isikuid olen käsitanud, kes valitsuse laua taga olid, siis mitte selleks, et need isikud endid kuidagi haavatuina tunneksid, vaid ümberpöörduvalt. Minu arvates on väga rõõmustav, et majandusliku kitsikuse ajajärgul inimesed, kes tulevad teatavatest ringkondadest, nende küsimuste juurde asuvad. Ka seda tähendasin ma, et õigustatud oleme ootama neilt paremaid ja selgemaid kavasisid. See on õieti kõik, mida tahtsin lühikese faktilise õiendusena tähendada.

Riigivanem K. Päts: Lugupeetud Riigikogu liikmed! On üks ütlus, et arvustada on kerge ja kunst on raske. Kui neid kahe päeva kestel siin ettetoodud arvustusi jälgida, siis näeme, et arvustada mitte igakord nii kerge ei ole, vähemalt sellest vaieluste käigust näeme, et rasket tööd on tehtud. Pean ütleva, et see arvustus, milles kujutati meie poliitilisi vahekordi pikema aja piirides, minule siiski omast kohast õpetlik oli. Olen kauemat aega valitsusetööst eemal olnud, ei ole ka aktiivselt parteivõitlusest osa võtnud, siin aga paljastati suure hooga erakondade vahekordi, ajalooliste tõendustena loeti ette virn ajalehtede väljalõikeid, nii et minevikupilt pidi selgeks saama, igauks aga, kes valitsuses on, peab minevikku tundma, nii võib siis seda paljastamist põhjendada. Olen Riigikogule minevikupildi maalimise eest, nende tsitaatide ja ajalooliste dokumentide ettetoomisest tänulik. Aga selle kõrval on valitsuse deklaratsioonist võrdlemisi vähe räägitud. Mina deklaratsioonis palusin Riigikogu arvustada, et minul isiklikult oleks võimalik näpunäiteid saada ja heatahtlikult opositsioonile vastu tulla. Pean ütleva, et sellele palvele ühe rühma poolt lubati vastu tulla, kuna kõik teised rühmad mittetabavalt oma mõtteid selle kohta on avaldanud. Aeg on väga hiline, ja kaks päeva on siin deklaratsiooni vaielusteks kulunud, ma ei taha pikemalt rääkida, vaid mul oleks tahtmist üldse meie deklaratsioonide kohta mõtteid oma seisukohalt ette kanda.

Peab ütleva, et politika tegemine on kunst. See on iseenesest kindel, et see ei ole mingi teaduslik töö, mingisugune katse teaduste põhjal, vaid politikategemise juures on palju niisuguseid avaldusi, mis on ühtlased kõigi kunstide omadega. Politikat teha tähendab äratundmisi, kogemusi, mille aluseks ja piiriks tõsine elu on, tahteavalduseks ümber muuta. See tähendab, elu, nii kui ta on, on selleks objektiks ja ühtlasi piiriks neile võimalustele, mis politikategelase tahteavalduste ulatust ja sisu määravad. Politika juures on teistsugune mõtlemisviis, teistsugused seadused ja teistsugused avaldused, kui teadusliku töö juures, kus võib eksperimente teha. Politikeri tegevuse aluseks on vaatlemine ja vaatlemise tagajärgede süntees, kokkuvõtmine, kuna teaduse juures on lahkamine, lahutamine ja selle põhjal analüüsi tegemine. Politikeri töö ja tegevus annab end piltlikult nii kujundada: et politiker peab silla peal seisma tulevikku ja mineviku vahel, ta peab ühte tundma ja teise tumedate võimaluste kohta kindlat seisukohta võtma. See kõik nõuab teistsugust arusaamist ja teistsuguseid avaldusi, kui seda teadusemehel tarvis on. Temal peab olema teatud intuitsioon, teatud avaldus,

mis teda laseb õigeid otsuseid teha. Vaatleme politikat suurte silmapaistvate inimeste juures. Hiljuti võis lugeda ajalehtedest Pilsudski kohta, et kui temal raske poliitiline moment olevat, siis minevat ta üksikusse kohta, ootavat intuitsiooni, ja kui see tulnud, siis rakendavat ta kõik oma tahtejõu selleks, et seda teostada. Poliitiliste kaalutlemiste tegemisel temal peab tulema midagi juurde, mis ette nägemata on, mis „vaimuna“ peale tuleb. Või võtame Bismarcki, kes on öelnud: ärge arvake, et politika on käsitöö, mida saab igauks ära õppida. Kui politika niisugune on, et ta on intuitsioonist, siis ei saa öelda, et politikat võib mingi programmi põhjal teha, et võib võtta mingi retsepti, kus kõik on sees, ja selle järel politikat ilma eksimata teha. Igal juhul peab tegema seda, mis politikategija kõige paremaks peab, mis ta möödapääsematuks peab. Kui ka võtaksime kõige kindlama programmi, nagu meie suurel naaberriigil Venemaal valitseval erakonnal olemas on, — kes oleks võinud selle programmi järel seda omale ette kujutada, et Lenin tuleb niisuguse suure sündmusega, et ta „nepi“ välja kuulutab? Aga tema kui suur politikamees nägi ära, et teist võimalust ei olnud raskustest üle saada ja astus selle sammu, ilma et teda see heidutanud oleks, et partei programm sellest midagi ei tea. Ja nii näeme igalpool, et politikat ei saa teha kindla programmi järel, nagu siin taheti vaielustes selgeks teha, sest see oleks niisama hea, kui keegi arvaks, et ta õpib katekismuse pähe ja saab siis tingimata taevariiki. Et head politikat teha, pole sugugi tarvis osata häid programme teha ja arvata siis, et see politika kõige tähtsam on. (V a h e l h ü ü e.) Mulle ei ole keegi nende poolt vastu vaielnud, ma arvan, et nad minuga ühes nõus on. Ja vaadake, kui see nii on, et mitte ükski programm ei tähenda, siis arvan mina, et kui asutakse deklaratsiooni juurde nõudmisega, selles olgu täpselt kõik ära tähendatud, mida valitsus tahab teha; ükski valitsus ei saa anda niisugust retsepti, et võtke niipalju liha, niipalju pipart ja soola, pange niipalju terasid juurde ja saate kotletid. Seda võiks ju igauks järgi teha. (V a h e l h ü ü e.) Kui teie tahate, saate ka. Vist härra Penno oli siin see, kes kaebas, et deklaratsioonis mingeid konkreetseid näpunäiteid ei ole. Ei saagi olla. Seda ma tahtsin öelda. See ei ole suur poliitiline kunst, kui mõni keeruline deklaratsioon kokku seatakse. Seda võib ka maha kirjutada iga kantselei, ja iga kantseleiametnik võib vanadest deklaratsioonidest väga hea deklaratsiooni välja kirjutada. Ega selles mahakirjutamises ei seis kunst, mina arvan, et deklaratsiooni võib hinnata ainult selle järele, kui-

palju ta selgitab seda, missugust suunda, missugust poliitilist kunsti võib nende rühmade käest oodata, kes deklaratsiooni taga seisavad. Ja niimoodi tehaksegi mujal. Kui teie vaatate riikisid, kus deklaratsioon on seda, mida ta olema peab, kus riigipea seab valitsuse kokku, ja alles siis läheb ta parlamenti, kus parlament teda esimest korda näeb, seal on deklaratsioon niioelda valitsuse nimekaart, ja mõnes kohas esitatakse ta ainult mõne küsimuse kohta, näiteks Inglismaal. Kui seal on olnud vaieldused tollide kohta, või mõne teise asja kohta, siis tuuakse üldised põhimõtted, mis valitsust selle küsimuse lahendamisel juhivad. Meil on niisugune komme aset leidnud, et tingimata iga väikesem kui asi, mida valitsus kavatsseb teha, peab deklaratsioonis öeldud olema. Mina arvan, et kui iga valitsuse juht ütleb, et ta seda tahab teha, siis minu veendumuse järgi ei teeks ta öieti, kui ta seda lubaks. Eelmise valitsuse ajal oli näiteks teravilja kaitse lubatud. Kui seda lubati, kas siis teadis keegi, et see just niisuguse kuju leiab, nagu tal nüüd on. Kui eelmine valitsus oma deklaratsiooni avaldas, siis vististi minu lugupeetud eelkäija ei mõelnud isegi, et see kaitse just niisugune saab. Aga võtame üht või teist nähet poliitilises elus, siis näeme, et tegijatel tuleb nagu „vaim peale“, silmapilk on tarvis otsustada, otsustaja peab kõige sobivama võimaluse leidma ja teostama. Kui aga nõutakse ja öeldakse, et tuldagu ja antagu politikakunsti kokaraamat, siis on see põhjalikult ekslik nõudmine. Deklaratsiooni kohta ei ole poliitilised seisukohast katsutud selgusele jõuda... (V a h e l h ü ü e.) Teie ütlete, et meie oleme kokku leppinud üldistes deklaratsiooni punktides, aga kui punktide lahendamine tuleb, siis tulevad lahkuminekid. Ma tean üht juhust minevikus, kuidas valitsuse kujundamise eel erakondade vahel popsiseaduse asjus kõik punktid kokkuleppesse mahutati, üle kuu kaubeldi, kui aga see seadus lahendamisele tuli, siis sai ta koguni teistsuguse kuju. Meie ei saa ühegi seaduse juures valitsuse kujundamise puhul kokku leppida. Selles politika seisabki, et pannakse elu tähele, ja iga valitsus talitab niiviisi, kuidas tema seda heaks ja õigeks peab.

Öeldakse, et minu deklaratsioonist paistab läbi mitte maaorientatsioon, vaid linnaorientatsioon. Ma tahaksin mõned punktid sellest deklaratsioonist nimetada ja küsin teilt otsekohe, kui meie võtame näiteks sellest deklaratsioonist töö ratsionaliseerimise, mis see ütleb teile? See ütleb, et tuleb hoiduda selle eest, et ei oleks paralleelselt investeeritud kapitali, mida turunõuete kohaselt tarvis ei ole. Ma toon teile selle kohta näiteid. Meil on nahavabrikud asutatud, meil on tikuvab-

rikud enne, kui nad monopoli alla läksid, meil on terve rida vabrikuid olnud, kuhu on rahva raha sisse pandud ja nüüd pankrotti jäänud. (V a h e l h ü ü e.) Kui seda tahab valitsus ära hoida, missuguse orientatsiooni alla see käiks, kas linna- või maaorientatsiooni alla? (V a h e l h ü ü e.) Kui teie orientatsiooni ainult selle järele tahate määrata, kus kohas valitsuse korralduste objekt on, linnas või maal, siis tuleb nii välja, et kui valitsus korraldab vabrikute asutamist linnas, siis on see linnaorientatsioon, kui — maal, siis maaorientatsioon. (V a h e l h ü ü e.) Arvate, et ma ei võiks näiteid tuua selleks, et maa kohta tehtud korraldused võivad linnainimestele kasulikud olla. (V a h e l h ü ü e.) Pean tähendama, et riigi majanduslik politika peab teadlik olema ja kavakindel.

Olgu teine näide: omal ajal taheti Eestis väävlihapet valmistada. Toodi tina, seati hooned valmis, maksti ligi 10 miljonit senti sisseseade eest, väävlihappe valmistamine pidi võimalik olema, kui tollid oleksid kaitseks seatud. Siis aga mõne aja pärast tehti valitsusele selgeks, et meie saame väljamaalt odavamalt seda ainet, tolle ei pandud peale ja hakati sisse vedama. Asi lõppes sellega, et sisseseade müüdi kui vana materjal ära. Öelge, kas see on nüüd maa- või linnaorientatsioon, kui niisugust nähtust tahetakse ära hoida?

Ma võin teile terve rea niisuguseid asju ette tuua, mis näitavad, et linnaküsimus samuti puudutab maainimesi, sest kui raha pannakse vabrikutesse või investeeritakse, siis puudutab see tervet meie riiki. Vaadake, mu härrad, see on minu arvates üks ekslik võte, kui hakatakse riigi politikat ja valitsemist kunstlikult maa ja linna kohaselt hindama. Meil peab olema ainult üks orientatsioon, see on, et iga valitsuse samm peab riiklikult seisukohalt õigustatud olema, puudutagu ta kord maa, kord linna huviseid rohkem, sest maa ja linna huvid on nii omavahel läbi põimitud, et kindlaid piiriseid nende vahele tõmmata on võimata. (V a h e l h ü ü e.) Ehk lubate mulle oma mõistuse järele rääkida, jätke juba ajalehtede glossad ja kõik mis joonealustele kirjutatakse kõrvale, sest mina ei räägi siin ajalehtede järele, vaid selle järele, mis olen aastate kestel näinud ja mis ma tähtsaks pean, et valitsusse astudes ja siin deklaratsiooni selgitades oleks kindlalt ja selgelt öeldud, ja see on: valitsusel, mida mina juhin, peab olema ja on Eesti riiklik orientatsioon, mille ees maa ja linn üheõiguslikud on.

Seda küsimust tahan puudutada senärrast, et viimasel ajal on orientatsiooni küsimus teatud viisil demagoogiliseks võtteks saanud. Milleks on tarvis minna kuskile maale ja seletada, vaatke, see ja see

inimene tahab praeguse korra juures tööstuses parandusi ette võtta? Kas selleks, et neid parandusi tarvis ei oleks, et linnades kõik asjad korras oleksid? Ei, tahetakse ainult näidata, et kes midagi linna elu korraldamiseks teeb, see nagu ei võiks enam ka maa tarvidusi tunda, maa puuduste vastu abinõusid otsida. See on halb, see on demagoogia.

Kui valitsus peab seisma terve riigi eest, siis peab olema riiklik orientatsioon, ja ükski valitsus ei või olla nii, et jätab ühe tähtsama ala kõrvale teise kõrvale.

Kui võtate selle kava ja sellelt seisukohalt vaatate, siis, lugupeetud Riigikogu liikmed, teie ei leia siit muud orientatsiooni kui riiklikku. Selle kohta, mis leiata siin meie tööstuse, kaubanduse, põllupidajate, tööliste ja muu kohta, peaks võima iga inimene öelda, et see on, mis riigile ja rahvale tarvis. Meie riigile ja rahvale on tarvis praegusel raskel ajal, kus inimesed on tööta, et võimaldatakse tööd, ja kui tööpäev niivõrt pikk on, et ühed saavad tööd teha, teised mitte, siis nõuab õigustunne, et korraldatakse nii, et tööline saaks tööd, et ellu viiakse korraldused, mis vastavad põllumehele, samuti ka teistele. Haigused, hädad, hoolekanne ja toiduproduktid, kõik ripuvad sellest ära. Neid küsimusi läbi vaadates võin öelda, et need etteheited, mis tehtud selles mõttes, nagu tahetaks siin mingit linnameeste politikat läbi viia, ei ole küllalt põhjendatud. Aga et selles programmis on silmas peetud meie tööstuse puudusi ja isegi kaugeleminevad parandused ette nähtud, siis ei saa ükski valitsus riiklikkudest seisukohadest välja minnes neist küsimustest mõõda minna, sest igapäev tulevad need küsimused ette, igapäev tuleb neid lahendada, ja selleks peab seisukoht olema. (Vahelhüüe.) Ma ütlesin, et kokaraamatuks ei ole deklaratsioon mitte. Deklaratsiooni lugeda on niisama kui lugeda muusikanooti. Kui inimene musikaalne ei ole, siis ei oska ta sealt midagi välja lugeda, selleks peab olema kõrvakuulmist, taktitundmist ja peenemat muusikalist arusaamist.

Nüüd, minu härrad, teine etteheide, mis siin tehtud, on see, et need inimesed, kes siia tulnud, on kaubandus-tööstuskosjas teeninud ja kaubandus-tööstuskosja mõjutuste all, ja kõnedega, mis peetud, on punutud suur aupaiste kaubandus-tööstuskosja ümber. Koda olevat meie politika juht, ning mina ja meie praegune Majanduseminister olevat sealt koolist läbi käinud, selles peituvat mingi suur hädaoht. Minu härrad, sellega, et teie kaubandus-tööstuskosja nii kõrgele tõstsite, paljastasite oma teise nõrga külje. Kui teie näete, et kaubandus-tööstuskoda võib nii suurt osa

etendada meie riigielus, siis oleks palju suurem tähtsus põllutöökojal. Teie ütlete, et olete põllumajandusliku orientatsioonia, aga kui meie teile nii suure tähtsusega asutust pakume, siis ei taha teie jälle, et niisugune tähtis asutus tekiks põllumeeste seas, kust nii suuremõjulised kaitsjad ka põllumeestele välja tuleksid. (Vahelhüüe.) Teie ise ju tõstsite ja näitasite, kui tähtsaks saab kutseesitus riigis. Teie tõstsite ta kõrgemaks kui ta toepoolst praegu veel on. (Vahelhüüe.) Teie kõnedest paistis välja, et kas või pane kaubanduskoda tema tähtsuse poolest Riigikogu kõrvale. Teie paljastasite seega, kordan veel, oma nõrga külje. (Vahelhüüe.) Teie rääkisite seda, ma olen siin ainult teie oma argumentid ette toonud ja tahan nende argumentidega näidata, et niisugustel kutseasutustel ka teie arvates suur tähtsus on. Teie teate, et on meil olemas ainult üks kutseesitus, teie tõstsite ta nii kõrgele, et nagu juhiks see tervet riiki ja meie majandust. Minu arvates teie olete väga suures lugupidamises sellest asutusest. (Vahelhüüed.) Võibolla on üksikuid inimesi, kellele vaimustus kergesti tuleb. (Vahelhüüe.) Vaimustusehaigust on ka, härra Laur, ma tean. (Vahelhüüe.) On, on. (Vahelhüüe.)

Juhataja: Rkl. Laur, Teil praegu sõnaõigust ei ole.

Riigivanem K. Päts: Teie tahate tõendada, et teie teistsugusel seisukohal olete selle kutseesituse asjus. Kui meie siin deklaratsiooni võtsime mitte üksi põllutöökoja asutamise... (Vahelhüüe.) Muidugi, Teie teate paremini, kui mina, aga mul on teatav idee olemas, härra Laur, ja seda tahan natuke seletada. — Kui meie võtsime üles põllutöökoja, siis mitte mingiks silmakirjaks, me võtsime üles ka töolistekosja ja teiste intelligent elukutsete kosjad, tegime seda teatavas mõttes riikliku strukturi täiendamiseks. Teie peaksite aru saama, et kui võetakse valitsuse eelkavasse terve rea meie sotsiaalsete jõudude koonduste ellukutsumine, ja kui seda kõike on teatava kava järgi, teatava sihiga tehtud, siis peab sellel mingi kandevee olema, muidu ei saa seda sihti kindlalt läbi viia. Ja kui meie vaatame praeguse aja kirjandust riikliku ülesehitamise asjas, kuidas seltskond peab parlamendi tööd aitama, kuidas ta sellest osa võtma peab, siis näeme toepoolst, et terves Euroopas uus idee riikliku ülesehitamise asjas maad on võtnud. Kui Saksa maal revolutsiooni järele kutsuti ellu ajutine riiklik majandusenõukogu, siis paigutati Saksa põhiseadusesse uus paragrahv. Seda ei tehtud aga pealiskaudse

tuhina mõjul, et tuli vaimustus peale. Ei, selle kohta olid põhjalikud arutused, ja tagajärg on see, et on leitud, et parlamendi ja valitsuse töö ruukete ajanõuete järgi peab igasuguste raskete probleemidega tegemist tegema, mis sagedasti poliitilistele parteidele, nende jõududele, nende võitlemisviisidele on ülejõu, kus tarvis kaalutlemist, pikka, sihikindlat materjalide kogumist, kus tarvis tihti selgust majandusliku arenemise kohta. Selleks on seltskonda tarvis organiseerida, ümber luua, kus teatav elukutse võiks ennast avaldada poliitiliste vahede peale vaatamata. Kuid mina võin teile üht öelda, Inglismaa, kes omab väga konservatiivse parlamentliku korra, kus kõik välised kombad tähele pannakse, selle Inglismaa poliitilised tegelased ütlevad, tuleb uurida, kuipalju ajakohast paremust Saksa riiklikus majandusenõukogus on, kuipalju uut võiks Inglismaa enesele sealt võtta. Ma võin öelda, meie võime mõelda mis tahame meie kaubandus-tööstuskogust. Mina olen seal kaasa töötanud, ja mul on terve selle tegevuse kohta objektiivne vaade. Võin öelda üht, et inimene, kellel enne oli majanduslikkude küsimuste kohta kodukolde juures kasvanud vaade, kellel puudus üldine arusaamine majanduslikkudest küsimustest, on seal mõne aasta jooksul oma silmaringi laiendanud. Muidugi ei ole see mitte täielikult sündinud, aga siiski on see teatavaks kooliks. Kui siin aga kuuldavale tulevad teravad süüdistused selle kohta, miks see nii on, siis arvan mina, et kui meil oleks aastate eest loodud väljaspool poliitilisi erakondi seisev põllutöökoda... (V a h e l h ü ü e.) Ma arvan, et meil leiduks palju inimesi, kes ütleksid, et võib väljaspool politikast asju arutada, ilma et tingimata parteiprogramm peaks juures olema. See büroo, mida teie nõudsite, on asutus, mis pidi ka väljaspool politikast seisma. Nüüd ütlete aga, et seda pole üldse võimalik teha. (V a h e l h ü ü e.) Andke meile projekt, ja meie võtame selle vastu. Mina palun opositsiooni öelda see idee, mis neile vastuvõetav oleks, tehke niisugune projekt põllutöökojale, et politika seal aset ei leiaks, ja meie võtame selle vastu. Teie ütlete, et miks meie ei saa tehtud, aga kui meie, härra Köster, Teiega koos valitsusse oleksime läinud, kas siis oleks võimalik olnud Teiega koos seda teha? Tehke teie üksi, ja meie võtame vastu. (V a h e l h ü ü e.) Teie ei vaielnud põhimõttelikult vastu, kui ma sellest rääkisin, see oli teile vastuvõetav. (V a h e l h ü ü e.) Noh, siis oli see ainult koor! Meie pöörame teie poole ja ütleme, andke üks seaduseelnõu, mis seisab väljaspool poliitilisi erakondi, ja meie võtame selle vastu, ja kui see niisugune on, et teie sellega rahul olete, siis vaatame... (V a h e l h ü ü e.) Jätame

need vaidlused, nähtavasti ei ole neil vilja. (V a h e l h ü ü e.) Ma ütlen, et kõik need lubadused tulevad täita selles ulatuses, nagu lubatud. Ma olen öelnud, et kui ei jõuta seda parlamendis lühikese aja jooksul valmistada, siis peab vähemalt niipalju tegema, et ammuoodatud põllutöökoda asutamine surnudpunktilt oleks ära nihutatud.

Siis majanduslikud küsimused. Aktiivne majapidamine on teile vastuvõetav. Mis teie selle all mõtlete, see on tume, ei ole arusaadav. Kui teie nüüd ette kujutate lühikest sissejuhatust, mille tegin, siis võite sellest järeldada, et iga majandusliku tegevuse samm peab olema baseeritud kindlatele teadmistele ja kogemustele. Ma mäletan kui minu eelkäija, lugupeetud endine Riigivanem härra Strandman, siia välja tuli ja ütles: kui ma tahtsin tolle maksma panna, siis ei olnud mingit materjali, vaid ma pidin seda huupi tegema. — Kui üks ainus nähtus majanduslikus elus nõuab nii suurt ettevalmistust, ja kui teie tahate tervet süsteemi kaitsta, uusi majanduslikke aluseid luua, siis peab teil kindel ja selge töö ees seisma. Kas Teie, lugupeetud härra Köster, kes Teie viimasel ajal mitu aega valitsuses olite, kas Teie ei tunne üldiselt, et see seisukord, kus valitsus võib kindlate andmete põhjal tegutseda, parem ei ole kui see, mille üle kaebas lahkunud Riigivanem härra Strandman? Kui teie mulle ütleksite, et ümberpöörduvalt parem oleks, siis ütleksin küll, et see punkt on üleliigne. Ajalehtedes ja siin on öeldud, et meil selles selgust ei ole. Aktiivset politikast tuleb sellest peale hakata, et peame selgitama, mis meil on, ja mida võime teha, ja alles selle põhjal kindlaks määrama, missuguseid plaane tegema peab. Aga siin üles kirjutada, et meie teeme nii ja nii, see ei ütle midagi. Ei saa ettevalmistuse tööd tegemata midagi peale hakata, oleme vähemalt otsekohesed ja ütleme, et meil seni seda ettevalmistuse tööd pole olnud, ja hakkame nüüd seda tegema. Kui teie ei ole veel selles selgusele jõudnud, siis tuleme meie Riigikogu ette, ja kui teie annate õigeid ja ajakohaseid näpunäiteid selle kohta, siis on see õige opositsiooni ülesanne, mitte nii, et üksikest seinä äärde surume ja vastastikku proklamatsioonide üksteisele ette loome, mis juba kümme aastat vanad ja iganenud ja millel sisuliselt mingit väärtust ei ole.

Meie majanduseelul on palju puudusi, kuid ma ei taha hakata ega ei ole mõtet üksikasjalikult neid käsitada, vaid tahaksin tähendada küsimusele, mida mitu korda on siit ette toodud, nimelt meie omavalitsuste küsimusele. Mul on võimalus olnud meie omavalitsusi mitte üksi igapäevaste elunähetega, vaid teoreetilisest

seisukohast välja minnes arvustada, seda mitte kaua aega tagasi, mõned ehk mäletavad veel. Meie põhiseaduse kokkuseadjad ei ole mitte endale niiõelda teoreetiliselt ette kujutanud, mida meie omavalitsused meil peaksid olema, missugune kindel seisukoht meie riigi struktuuris neil olema peaks. Kuskil ilmas ei ole nii, nagu meil, et riigivalitsus peab oma organiga kohut käima, meie ei saa sellest mööda. Meie valitsuseasutused ei saa ennast maksma panna muidu, kui kohtu abil. Meie oleme oma põhiseaduses põhimõtte üles seadnud, kuid tegelikus elus teistsuguse järgi käinud. Kuid meie omavalitsused kannatavad selle all, ja see on meie riigi orgaaniline viga. See orgaaniline viga on niisugune, et üldse ei aita kindlustada seisukorda, riiklikku struktuuri. Midagi meie selle järgi üles ei ehita, kui meie põhiseadust selle vastutavates punktides ei eita. Ma ütlen, et maaomavalitsustel on oma ülesanded, ja riigiasutustel oma ülesanded. Ühega saab asju ajada kohtu läbi ja teisega eeskirjade abil. Ühed ütlevad, et maaomavalitsused tarvis ära kaotada, teised — et maaomavalitsused tulevad reorganiseerida. Aga kui asuksime selle seisukoha juurde, et maaomavalitsused tulevad ära kaotada, lugupeetud keskühmad, kes sellele seisukohale asunud, kas arvate, et neid ülesandeid, mis maaomavalitsused täidavad, võib selle seadusega õhku pilduda? Selleks peavad olema vastavad organid, kelle kätte need ülesanded anda. Ega ühe organi ärakaotamine raske asi ei ole. Üks väike seadus, ja maaomavalitsused on kadunud, aga nende päranduste üleandmine teistele ja nende korraldamine, see on raske. Kui tahate, et valitsus, kellel jääb paar kuud rahulikku tööaega, peaks niisuguseid samme ette võtma ning ütleva, et kaotame maaomavalitsused, kui rühm ei ole sellega nõus, kui seltskond ei poolda seda, kuidas meie siis oma riigivalitsemise organe peame üles ehitama? Aga kui ei ole aparati, kellele need ülesanded üle anda! Kui teie valitsusse läksite, kas saite kindla sõnaga öelda, et meie kaotame maaomavalitsused ära ja ehitame uuel alusel üles? (V a h e l h ü ü e.) Ma ei nõua teilt kokaraamatut, vaid seda, et teil oleks selle kohta väljakujunenud idee. Maha lõhkuda võib iga barbar. Hotentott võib ka maha lõhkuda, aga ülesehitamine ei ole nii kerge. Kui ütlete, et tuleb maha lõhkuda, siis peab olema midagi asemele panna, sest muidu ei ole see riiklik töö. Mina igatahes niisugusesse valitsusesse ei lähe, kes edendab maaomavalitsuste mahalõhkumise ideed, sest mina olen juba endistest aegadest saadik maaomavalitsuste idee pooldaja olnud. Mina võin seda öelda, sest 1905. aastast peale olen ma selle küsimu-

sega tegemist teinud, ja teie ei või öelda, et mulle need ideed nii võõrad oleksid. Ja seepärast ma ütlen, et ma võin esitada selle vallaomavalitsuste seaduse, aga nii otsekohe öeldult, anname selle seaduse sisse ja jätame maaomavalitsuste korraldamise välja, kas teie arvate siis, et vald võib kõike seda täita, mis maakonnavalitsused seni teinud. Kas teie tahate, et peame kubernerid sinna määrama? Meie teame, kui Maapäeva ajal said komissarid määratud, siis tõusis suur torm, et tahtakse jälle Vene kubernerid ametisse panna. Aga meil peavad riiklikud organid olema, kes seda teevad. Soomes on asi teistsugune. Neil on administratiivvõimud need, kes palju sellest ära teevad, mis meil maaomavalitsused. Seal on ajalooliselt välja kujunenud riigikord, ja seda meie üle võtta ei saa. Seepärast kõik need etteheited, mis kerge käega tehakse, et meil pole ideesid omavalitsuste asjas, neid on kerge õhku pilduda. Mina saan aru, et külas, kus omavalitsuse vastu pahameel on, et seal võib seda teha. Ja mina arvan, see on valimiste eel väga hea trump välja mängida. (V a h e l h ü ü e.) Võibolla et kulunud, aga teatud ajal ta kaalus palju. Minu arvates, kui teie tahate, et meie tõsiselt neist asjust räägime, ja valitsuselt tõsiselt tööd tahate, siis minu arvates oleks enneaegne nõuda, et meil see asi selge oleks, kui meil alles seltskonnas see idee peab kuju võtma. On reforme, mida võib kergelt läbi viia, aga on reforme, mis peavad enne rahva hulgas kuju võtma, kõigile arusaadavad olema. Ja kui tehakse nii, et see arusaadav ei ole, et see tormi sünnitab, et ühed poolt ja teised vastu on, siis see ei too mingit kasu. Ja kas Teie arvate, et see Teie viimne sõna on, härra Köster? Mina ei usu seda mitte. Kui Teie tõsine poliitikamees olete, siis Teie võite seda asja ümber arvestada. Kui Teile näidatakse ja tuuakse ette, et see teisiti võimalik on, siis, kui Teie mõtlev ja ettenägev inimene olete, peaksite sellega leppima. (V a h e l h ü ü e.) Teil, võibolla. Mõnda asja võib võtta õige primitiivselt. Aga nende primitiivsete küsimuste lahendamisel tekivad küsimused, mida jälle lahendada vaja. (V a h e l h ü ü e.) Printsiipe on kaks, aga mis sinna asemele panna... (V a h e l h ü ü e.) See on isiklik vaade, et see läbi läheks, selleks on tarvis tööd teha. Naaberriikides, Lätis ja Leedus, on seda küsimust paar korda ümber otsustatud. (V a h e l h ü ü e.) Mul on oma seisukoht. (V a h e l h ü ü e.) Ega Teie minule midagi uut ei ütlete. Ma toon siin oma kava ja ütlen, mispärast seda küsimust ei saa lahendada. Võibolla mõnel rühmal on see selge, mõnel ei ole see selge, sellepärast aga ei maksa siin kibedaid sõnu öelda, sest ükski valit-

sus ei saa seda praegu nii lahendada, et küps vorm oleks kohe käepärast.

Meil tuleb maavalitsuste ja üldse omavalitsuse näppude peale vaadata, et rahva käest võetud riigisummasid otstarbekohaselt kulutataks. Seda olen deklaratsioonis öelnud, et tähtsat osa etendab see, et asjaajamine korras oleks. Kõik meie valitsemise aparaat on uus, ja väärnähtusi on palju, ja neid tuleb kõrvaldada. Mispärast see naeruväärt asi on, härra Penno, et meie riigis kõik asjad korras oleksid? Meil ei ole kahjuks seda, et meie võiksim vältjamaalaste ette minna ja öelda, et meie eeskujulikud oleme. (V a h e l h ü ü e.) Süsteemi poolest meie otsime kõik. Mis meie teeme, kui ametnikud lahti laseme ja hakkame ümber korraldama? See ei ole naljaülesanne, see on väga tähtis ülesanne. (V a h e l h ü ü d e d.) Kui see arusaadav on, siis ei pruugi seda teha käegaviibata-vaks.

Ma tahtsin ainult need mõned märkused teha, aga ma tahtsin ka niiöelda koalitsiooni koosseisu kohta öelda. Vaadake, siin öeldi, et kuidas on see võimalik, et sotsialistlik vool, kes niiöelda sinnapoole tüürib, et valmistamise abinõude eraomandust kaotada ja tulevikus teist majanduslikku korda, mittekapitalistlikku, näha, ja teine pool, kelle nurgakiviks on eraomandus, kuidas need võivad kokku leppida, kuidas nad võivad kasulikkude võid teha, ja kas nende tööst võib nende lahkuminevate vaadete juures midagi kasu tulla. Ja teie ühest suust ütlesite, et sellest midagi välja ei tule. (V a h e l h ü ü d e d.) Mina isiklikult olen üks neist inimestest, kes Rooma õiguse peal kasvavad, ja igauks teab, et omanduseõiguse mõiste on selles üks pühimatest mõistetest. Nii siis minu kodanlik ilmavaade ei ole mitte moodiasi. Muidugi ma ei või öelda, et omandusemõiste mul täiesti üle võetud on, aga kasvatus tähendab väga palju. Ja kui ka tegelikud põllumehed seda on, siis mitte sellepärast, et neil juriidiline kasvatus oleks, vaid et nad eluaeg on selles õhkkonnas elanud, nende nurgakiviks on oma maja, oma põllulapikene ja peremeheõigused, ja siin ei saagi järeleandmisest juttu olla, sest muidu rühm kaotaks oma olemasolu. Samuti on lugu ka sealpool. Kui sotsialistid peaksid selle paari kuu eest, mis nad meiega valitsuses võiksid olla, loobuma oma vaadetest, siis ei tahaks mina küll nendega ühes minna. (V a h e l h ü ü d e d.) Bismarck tähendas politika kohta, et kui politika nõuab, et kui tarvis üldsuse huvides, siis võtan mina ka vanakuradi vanema oma käe alla ja teen temaga tantsu. (V a h e l h ü ü d e d.) Seda küsige Bismarck'i käest. (V a h e l h ü ü d e d. — K ä t e p l a g i n.) Härra Lattik, ma ütlen

Teile, et Teie kui väimulikmees, Teil ei kõlbaks üldse niisugust käealust kinnivõtmist kellegagi olla. Kui olete seda teinud, mis Teie siis nii vaimustatud olete, et see „halb“ eeskuju mõju avaldanud, järeletegemist leidnud? (V a h e l h ü ü e.)

Öeldakse, need kaks lahkuminevat ilmavaadet ei passi kokku. Teie aga kinnitasite siin, et Teie oleksite tulnud valitsusse ligi, Teie ei olnud põhimõttelikult vastu, ja kui Teie oleksite tulnud, lugupidatud härrad, öelge siis, kas see ilmavaadete kogu oleks kirjumaks läinud või endiseks jäänud? (V a h e l h ü ü e.) Ma tahan vastust, kas oleks niisama olnud, kui praegu? (V a h e l h ü ü e.) Tasakaalus? Mis see tähendab, kas Teil ilmavaadet ei ole? Ma arvan, kui on kaks ilma-vaadet, ja kolmas juurde tuleb, siis on neid rohkem, on kirjum. Kuidas oleks valitsuse töö siis parem olnud, kui valitsus oleks kirjum olnud? (V a h e l h ü ü e.) Vaadake, ma saan asjast nii aru, Teie olete omale positsiooni võtnud, ja arvate, et võite, kui tahate, olla siapoole, ja kui tahate, siis sinnapoole, väga hea positsioon, ja kui lähete sinna, siis on niisugune ilma-vaade, ja kui sinna, siis jälle niisugune, passite igale poole. (V a h e l h ü ü e.) Kui üheks ja samaks jääb, miks ei või siis nendega kaasa minna? Aga kogu aja räägite, et sellest ei või head olla, kui kaks lahkuminevat ilmavaadet koos on. (V a h e l h ü ü e.) Sellest orientatsioonist meie juba rääkisime, ja ma ei taha seda kordama hakata. Nii et teie olete täiesti nõus sellega, et võib ka kirjum ilmavaadete kogu valitseda, tähendab selles ei ole mitte midagi, kuidas aga kombinatsiooni tehakse, ja peasi on see, kuidas programmi punkte täita tahetakse, kuipalju üks või teine oma peale võetud kohustusi täidab, ja kuipalju need rahva heakäekäigule kaasa aitavad. Kui nii on kokku lepitud, siis ma arvan, ei oleks tarvitsenud selles etteheiteid teha. (V a h e l h ü ü e.) Härra Penno, ma ei tea, kas teie olete abielus või mitte, aga räägitakse, et abielus passivad need inimesed palju rohkem kokku, kelle iseloomud lahku lähevad, kui need, kellel ühised iseloomud. Ehk on politika ka vahel nii.

See oleks lühidalt, mis ma tahtsin ette tuua. Mina ei taha mingi prohvet olla, aga kui siin on öeldud, et sellest koalitsioonist midagi head välja ei tule, siis ütleksin ainult, millegagi ei ole põhjendatud seda ennustust. Iga valitsus on proovikats ja ta ei saa kunagi öelda, kuidas tema töö lõpeb ja missuguseid resultate see annab. See ripub ära mitmesugustest faktoritest, ja meie valitsused ei ole nii võimuküllased, et võiksid kõik teha nii, kuidas tahavad. Teame, et algu-

ses on suure vaimustusega mindud, aga pärast ei ole saadud kätte seda, mida tahtud. Iga valitsus annab niipalju, kui olud seda lubavad, ja kuipalju rahvas ise selleks kaasa aitab ja ka välised olud. Teie ütlete, et valitsus seda ei anna. Kuid siin peame silmas pidama, et ühelgi valitsusel ei ole nii rasket majanduslikku koormat kanda olnud, kui praegusel valitsusel on. (Vahel h ü e.) Eelmisel oli niisama, aga need lähevad raskemaks, nagu teie ise ütlete, ja kui need raskeks lähevad, siis on need raskused praeguse valitsuse kanda. Meie tahame selle kokkuleppe järele töötada ja tahame asjalikult näidata, et lahkuminevad ilmavaated ei pea takistuseks olema, et meie rahvale aidata teed leida, mis teda välja viiks üldisest kitsikusest. Ja kui on tarvis ühiseid asju läbi viia, siis peame katsuma seda nii teha, et see oleks vastuvõetav mõlemile. Õhupuustusi ja pikki vihtlemisi ei ole selleks küll tarvis. Mina oleksin rõõmus, kui vahekord opositsiooniga nii rajatakse, et mitte ainult viisakas toon meie seletustes ei valitseks, vaid mõlemalt poolt rohkem üksteisest püütakse aru saada. Praegune raske aeg nõuab seda tungival.

Juhataja: On esitatud järgmised ülemineku-vormelid:

Rkl. Martinson'ilt on ülemineku-vormel:

„Riigikogu, ära kuulates läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni üle, läheb päevakorras edasi.“

Koosolek lõpeb kell 0.02 min.

Õige.

Koosoleku sekretärid (allkirjad).

Rkl. Laur on esitanud ülemineku-vormeli:

„Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni ja läbirääkimised selle üle, tunnustab deklaratsiooni mitterahuldavaks ja läheb päevakorras edasi.“

Rkl. J. Järve on esitanud ülemineku-vormeli:

„Ära kuulates läbirääkimised Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul, rõhutab Riigikogu, silmas pidades praegust üli-rasket aega riigi elus, valitsuse energilise ja viljaka tegevuse tarvidust ning leiab, et see ilma kõikide riikikandvate rahvakihtide ja rühmade leplikku koostööta võimalik ei ole, ja läheb päevakorras edasi.“

(Hääletatakse.) Rkl. Lauri ülemineku-vormel on tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Rkl. Järve' ülemineku-vormel on tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Rkl. M. Martinson'i ülemineku-vormel on vastu võetud 39 häälega 17 hääle vastu.

(Hüüded: Lõpetada!)

Ma kuulen ettepanekut, lõpetada koosolek.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Kinnitan.

Koosoleku juhatajad (allkirjad).

